

Papiamentu in het onderwijs op Bonaire

Een 'quick scan'

Marie Craane
Sedney Marten
Iveth Anthony
Ronald Severing

Expertgroep Papiamentu
Kralendijk, juli 2015

Voorwoord

Zoals door het advies 'Nederlands op z'n BEST' van de Nederlandse Taalunie is aanbevolen, zijn twee expertgroepen ingesteld door OCW: een expertgroep Papiamentu en een expertgroep Nederlands. De werkzaamheden namen een aanvang in maart 2015 met een bijeenkomst op Bonaire van beide expertgroepen. De opdracht hield in dat de twee groepen de gevolgen van het advies in kaart zouden brengen en de actiepunten dienden vast te leggen in een plan van aanpak. Zo zou het taalonderwijs uiteindelijk een invulling moeten krijgen die recht doet aan het afzonderlijk belang van beide talen.

De staatssecretaris heeft de expertgroep Nederlands en de expertgroep Papiamentu verzocht om een inventarisatie ('quick scan') te maken voor zover het in dit stadium mogelijk zou zijn.

Door meerdere omstandigheden is het niet tot een gezamenlijk verslag gekomen van de twee expertgroepen. De tijd was eerstens te beperkt, zelfs voor een quick scan. De discussie over het uitgangspunten in het NTU-rapport en over de onderwijstijd voor de afzonderlijke talen in het onderwijs op Bonaire nam meer tijd in beslag dan verwacht. Na de laatste gesprekken met de PO-schoolbesturen was het niet duidelijk in hoeverre de expertgroepen daadwerkelijk pas op de plaats moesten maken inzake het vervolgen en afronden van de werkzaamheden. Daar kwam nog bij dat de datum 5 juli te dicht op de afsluiting van het schooljaar zat. Omdat er geen ontmoetingen tussen de expertgroepen meer waren gepland heeft de expertgroep Papiamentu de werkzaamheden afzonderlijk vervolgd. De indeling en enkele tekstgedeelten die het Papiamentu en/of het Nederlands betreffen, zijn aangeleverd door de Expertgroep Nederlands. Mogelijk zijn die tekstfragmenten inmiddels gereviseerd.

Wat u aantreft in het hieronder volgend conceptverslag zijn tekstfragmenten in de vorm van een tussenrapportage, die een beeld geven van de gedachtewisseling tussen de leden van de expertgroepen, in het bijzonder van de expertgroep Papiamentu op het moment dat de tijd die was toegewezen voor het advies verstreken was. Na aanvulling van deze conceptteksten, zullen deze nog onderworpen dienen te worden aan de nodige revisieronden.

De expertgroep Papiamentu bedankt de onderwijsactoren: schoolleiders, leerkrachten, schoolbesturen en ondersteunende instellingen die deel hebben genomen aan de gesprekken die zeer verhelderend waren.

Het aangeven wat er nodig is om het Papiamentu op Bonaire binnen en buiten het onderwijs de juiste plaats te bezorgen en hoe dat inhoudelijk aangepakt dient te worden vindt de expertgroep Papiamentu van groot belang. Om dat te bewerkstelligen zou de groep over meer tijd dienen te beschikken. De groep geeft te kennen graag de werkzaamheden te willen vervolgen indien de gelegenheid zich daartoe voordoet. Het mag duidelijk zijn dat dit document vooralsnog niet voor publicatie geschikt is.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1 Inleiding	6
1.1 De onderzoeksopdracht	14
1.2 Aanpak van het onderzoek	14
1.3 Opbouw van het rapport	15
2 Interpretatie en perceptie van de voorstellen in <i>Nederlands op zijn BEST</i>	16
2.1 M.b.t. eerste deel adviesvraag	20
2.2 M.b.t. tweede deel adviesvraag	23
3 Primair Onderwijs	28
3.1 Nederlands	28
3.1.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten	28
3.1.1.1 Professionalisering van zittende leerkrachten	28
3.1.1.2 Initiële opleiding	28
3.1.2 Les- en toetsmateriaal	28
3.1.2.1 Lesmateriaal Nederlands	28
3.1.2.2 Lesmateriaal/methodes zaakvakken	28
3.1.2.3 Toetsmateriaal	28
3.2 Papiamentu	28
3.2.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten	28
3.2.1.1 Professionalisering van zittende leerkrachten	28
3.2.1.2 Initiële opleiding	20
3.2.2 Les- en toetsmateriaal	29
3.2.2.1 Lesmateriaal Papiamentu	29
3.2.2.2 Lesmateriaal/methodes zaakvakken	23
3.2.2.3 Toetsmateriaal	32
3.3 Onderwijsactiviteiten algemeen	32
3.4 Onderwijsconstructie	32
3.5 De school als geheel	32
4 Voortgezet Onderwijs	32
4.1 Nederlands	32
4.1.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten	32
4.1.1.1 Professionalisering van zittende leerkrachten	32
4.1.1.2 Lerarenopleiding	32
4.1.2 Les- en toetsmateriaal	32
4.1.2.1 Methode Nederlands	32
4.1.2.2 Methodes overige vakken	33
4.1.2.3 Toetsen Nederlands	33
4.1.2.4 Toetsen andere vakken	33
4.2 Papiamentu	33
4.2.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten	33
4.2.1.1 Professionalisering van zittende leerkrachten	33

4.2.1.2	Initiële opleiding	33
4.2.2	Les- en toetsmateriaal	33
4.2.2.1	Lesmateriaal Papiamentu	33
4.1.2.2	Toetsmateriaal	34
4.3	Onderwijsactiviteiten algemeen	35
4.4.	Onderwijsconstructie	35
4.5	De school als geheel	35
5	MBO	36
5.1	Nederlands	37
5.1.1	Bekwaamheid en bevoegdheid docenten	37
5.1.1.1	Professionalisering van zittende leerkrachten	37
5.1.1.2	Lerarenopleidingen	37
5.1.2	Les- en toetsmateriaal	37
5.1.2.1	Methode Nederlands	37
5.1.2.2	Methodes overige vakken	37
5.1.2.3	Toetsen Nederlands	37
5.1.2.4	Toetsen overige vakken	
5.2	Papiamentu	40
5.2.1	Bekwaamheid en bevoegdheid docenten	40
5.2.1.1	Professionalisering van zittende leerkrachten	40
5.2.1.2	Lerarenopleidingen	40
5.2.2	Les- en toetsmateriaal	40
5.2.2.1	Taalmethode Papiamentu	40
5.2.2.2	Methodes overige vakken (niveau 1-2, met Papiamentu als instructietaal)	40
5.2.2.3	Toetsmateriaal	40
	40	
5.3	Onderwijsactiviteiten algemeen	40
5.4	Onderwijsconstructie	40
5.5	De school als geheel	40
6	Voorwaarden	41
6.1	Taalplanning van het Papiamentu	41
6.2	Wetgeving	41
6.3	Financiën	42
7	Conclusies	43
8	Plan van aanpak	45
	BIJLAGE I AFKORTINGEN	49
	BIJLAGE II GEÏNTERVIEWDE PERSONEN	50
	BIJLAGE III SAMENSTELLING EXPERTGROEP PAPIAMENTU	51
	IV BRONNEN	52
	V VRAGENLIJST	55

1 Inleiding

Op een adviesvraag van de staatssecretaris¹ schreef de Nederlandse Taalunie (NTU) het advies 'Nederlands op z'n BEST'². De staatssecretaris heeft de conclusies van dit advies overgenomen en stelt in overleg met het openbaar lichaam en de schoolbesturen de aanbevolen expertgroepen Nederlands en Papiamentu in. De staatssecretaris vraagt in zijn onderzoeksopdracht³ de expertgroep Nederlands en de expertgroep Papiamentu om een inventarisatie ('quick scan') te maken en daarin voor zover in dit stadium mogelijk, een aantal punten in de scan op te nemen.

In deze paragraaf wordt eerst een samenvatting gegeven waarin de basisgedachte opgenomen is van waaruit de Expertgroep Papiamentu heeft gewerkt om te komen tot dit advies. Vervolgens worden de onderzoeksopdracht (1.1), aanpak van het onderzoek (1.2) en de opbouw van het rapport (1.3) weergegeven.

Basisgedachte en samenvatting

De expertgroep Papiamentu heeft als opdracht gekregen om binnen de grenzen van het NTU-advies te opereren. Met het 90 (Nederlands)-10% (Papiamentu)-voorstel zijn deze grenzen uiterst beperkt voor het Papiamentu. Binnen deze grenzen is alfabetisering in het Papiamentu vrijwel onmogelijk, tenminste als in ieder schooljaar slechts 10% van de lestijd in het Papiamentu gegeven mag worden. Het Papiamentu wordt zo gereduceerd tot een conversatieles en daarmee tot een taal die niet echt volwaardig is. Dit geldt niet alleen voor de taalvaardigheid van de individuele leerling en de gemiddelde taalvaardigheidsprestatie van de schoolpopulatie, maar eveneens voor de normalisering, uitbouw, groei en 'academisering' van het Papiamentu. Een uitdaging voor de expertgroep Papiamentu, en aanvankelijk ook in de gedachteswisseling met de Expertgroep Nederlands, was nu om het advies zodanig te interpreteren dat een situatie ontstaat die recht doet aan het uitgangspunt: "met voldoende waardering voor het Papiaments". Deze gedachte is het uitgangspunt geweest voor de expertgroep Papiamentu om te komen tot dit advies.

Een tweede punt is de acceptatie door het onderwijsveld en de Bonairiaanse gemeenschap. Door het advies te aanvaarden wordt er in feite een taalonderwijsbeleid geaccepteerd dat met name voor het Primair Onderwijs (PO) tegenover de huidige situatie staat. Een situatie waarin het Papiamentu de taal van het leren lezen is en ook de instructietaal voor enkele

¹ De adviesvraag van de staatssecretaris van 11 maart 2014 betreft de implementatie van het Nederlands referentiekader Taal (& Rekenen) en het scheppen van een adequaat onderwijsaanbod in en van het Nederlands in Caribisch Nederland. Er liggen voor een gezamenlijk verslag van beide expertgroepen conceptteksten van de Expertgroep Nederlands, waar nog overeenstemming over verkregen moet worden.

² De volledige titel van het advies luidt: 'Nederlands op z'n BEST, Advies over het 'Nederlands in Caribisch Nederland' naar aanleiding van de adviesvraag d.d. 11 maart 2014 van OCW aan de Taalunie ten aanzien van het onderwijs Nederlands in Caribisch Nederland. Taalunie Den Haag/Brussel, december 2014. Bij de eerste ontmoeting van beide expertgroepen op 18 maart, is er over dit NTU-advies via video conferencing van gedachte gewisseld met drs. H. van Berlo (hoofdauteur NTU-advies) en dr. A. van Gelderen (Lid expertgroep Nederlands). Op 18 mei vond er een gesprek plaats met dr. F. Teunissen en prof. dr. L. Verhoeven.

³ Terms of Reference Inventarisatie optimalisatie taalonderwijs Bonaire. TOR expertgroepen Bonaire van 17 maart 2015.

vakken in het PO. Uit de interviews die de expertgroep Papiamentu heeft gehouden, blijkt dat belangrijke actoren in het veld dit ook als zodanig waarnemen. Het gaat erom, eerst het principe van een volwaardige presentie van het Papiamentu in de ontwikkeling van kinderen vast te leggen. Vervolgens zullen met de afzonderlijke scholen modellen uitgewerkt worden. Daarbij hebben verschillende scholen de mogelijkheid om individuele accenten te leggen, rekening houdend met de leerlingenpopulatie en ouders en gericht op de kerndoelen en eindtermen voor de verschillende onderwijsniveaus. Dit conceptvoorstel samen met een concept-plan van aanpak komt neer op een basismodel en een zekere keuzevrijheid per school. Het bevoegd gezag zal hiermee moeten instemmen.

Het NTU-rapport over Nederlands en Papiamentu op Bonaire, enige citaten

Ten behoeve van een passende stellingname en werkwijze van de expertgroepen wordt vervolgens met citaten uit het NTU-rapport, met betrekking tot de functies en rollen van de twee talen Nederlands en Papiamentu op Bonaire, de gedachtegang samengevat.

De Taalunie adviseert om meteen vanaf groep 1 (bij voorkeur nog vroeger) in te zetten op zo veel mogelijk kwalitatief en passend taalaanbod Nederlands bij alle onderwijsactiviteiten, waardoor het meest recht wordt gedaan aan de rol van het Nederlands in/voor het onderwijs en de ontwikkeling van de kinderen. Gezien de functie van het Nederlands als toegangspoort naar kennisontwikkeling en het behalen van diploma's, is het kind erbij gebaat uiteindelijk een zo hoog mogelijk niveau in het Nederlands te behalen. Om dit voor elkaar te kunnen krijgen, zet deze benadering in op zoveel mogelijk Nederlands taalcontact. In de praktijk komt het neer op een optimalisering van het huidige systeem waarbij het Nederlands meteen vanaf groep 1 van het PO de taal van het onderwijs is en niet pas vanaf groep 5 en waarbij in alle onderwijsactiviteiten taalontwikkeldend wordt lesgegeven. Voor leerlingen die specifieke aandacht nodig hebben, zal een gedifferentieerde aanpak gehanteerd moeten worden. (p. 3)

Voor het Nederlands als vak geldt [voor Bonaire] dat er een aparte leerlijn zal moeten komen die afwijkt van die van Sint Eustatius en Saba. De leerlijn Nederlands als vreemde taal zal zich op Bonaire immers meer oriënteren op functionele taalverwerving en taalgebruik in functie van de rol van het Nederlands als taal van het onderwijs, terwijl voor Sint Eustatius en Saba de leerlijn meer gericht is op taalverwerving NVT. (p. 5)

Voor Bonaire wordt gekozen voor een aanpak waarbij het Nederlands vanaf groep 1 van het PO (bij voorkeur al eerder) de taal van het onderwijs is met versterkte aandacht voor het behoud en versterking van het Papiaments in en buiten de school. Het Nederlands heeft hierbij de functie van toegangspoort naar (kennis)ontwikkeling en bereidt voor op het behalen van een diploma. Het Papiaments heeft de functie van identiteitsvormende factor in sociaal, cultureel en maatschappelijk opzicht. (p. 7)

Bij deze aanpak wordt vertrokken vanuit de vraag wat er in 'taal' allemaal moet gebeuren om kinderen goed voor te bereiden op hun toekomst. In het onderwijs op Bonaire spelen twee

belangrijke talen een rol: het Papiaments en het Nederlands. De gedachte in de hier beschreven aanpak gaat uit van de belangen van het kind: beide talen zijn in gelijke mate belangrijk voor een evenwichtige ontwikkeling van het Bonairiaanse kind. Echter, de functie van de talen verschilt: het Nederlands vervult voornamelijk de functie van toegangspoort naar (kennis)ontwikkeling.

Het Papiaments daarentegen is van groot belang voor ontwikkeling van de eigen identiteit in sociaal-cultureel en maatschappelijk opzicht. Er wordt dan ook een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de rollen van het Papiaments en het Nederlands. (p. 20)

Gezien de functie van het Nederlands (als toegangspoort naar kennisontwikkeling en het behalen van diploma's) is het kind erbij gebaat uiteindelijk een zo hoog mogelijk niveau in het Nederlands te behalen. Om dit voor elkaar te kunnen krijgen zet deze benadering in op zoveel mogelijk Nederlands taalcontact. In de praktijk komt het neer op een wijziging van het huidige systeem waarbij het Nederlands meteen vanaf groep 1 van het PO doeltaal en voertaal is, waarin het onderwijs wordt aangeboden, en niet pas vanaf groep 5. (p. 20-21)

Knelpunt 3. Gezien de kleinschaligheid van de afzetmarkt is de verwachting dat ook in de toekomst het benodigd schriftelijk taalaanbod Papiaments te beperkt zal zijn om nog te kunnen spreken van verantwoord onderwijs. Dit gegeven maakt dat het Papiaments de functie van taal als middel tot kennisontwikkeling eigenlijk niet kan vervullen. (p. 21; met verwijzing naar Muysken e.a. 1996).

Knelpunt 4. Papiamentstalig onderwijs kan dus niet hetzelfde bieden als Nederlandstalig onderwijs. De consequentie hiervan is dat het Nederlands op Bonaire deze juist voor het onderwijs zo belangrijke functie moet overnemen. Daaruit vloeit de noodzaak voort dat kinderen op Bonaire liefst op jonge leeftijd al het Nederlands goed leren beheersen. Niet in eerste instantie met het oog op eventuele studiemogelijkheden in Nederland maar vooral met het oog op het Nederlands als toegangspoort naar kennis. (p. 21)

De constatering dat het Papiaments op dit moment nog onvoldoende kan dienen als onderwijstaal, zal voor heel veel mensen niet vanzelfsprekend en acceptabel zijn. Zij zullen daarin meegenomen moeten worden. Er moet dus ruimte komen, zodat iedereen inzicht en overzicht kan krijgen. Zonder dit inzicht en overzicht is het onmogelijk te komen tot acceptatie en de bereidwilligheid oude denkpatronen los te laten en een nieuwe mening te vormen. (p. 22)

Verskil in functie leidt tot verschil in doelstellingen. Het eerder genoemde functieverhaal tussen talen is tot nog toe niet uitgewerkt in het taalbeleid op de diverse eilanden. Voor Bonaire is dit een voorwaarde om te komen tot duurzame onderwijsverbetering. Verder onderzoek is gewenst. Het gaat hierbij om een nadere uitwerking van doelstellingen in de beide talen. Voor het Nederlands gaat het in ieder geval om doelen met betrekking tot schoolse taalvaardigheid. Voor het Papiaments gaat het eerder om sociaal-culturele en maatschappelijke doelen.

Er zou een tweesporenbeleid op gang moeten komen waarin de functies en rollen van beide talen nader onderzocht worden. In de context van Bonaire betekent 'nadenken over versterking van het Nederlands' tegelijkertijd ook 'nadenken over versterking van Papiaments'. Dat maakt het mogelijk om aan te geven op welke manier en met welk doel versterking kan worden aangebracht:

- Versterking van het Nederlands als toegangspoort naar kennis;
- Versterking van het Papiaments als identiteitsvormende factor. (p. 22)

Zienswijze van de expertgroep Papiamentu

De expertgroep Papiamentu respecteert het standpunt van de rapporteurs en de staatssecretaris omtrent de functie doelstellingen en rollen van het Nederlands en het Papiamentu. In het verlengde daarvan wenst de expertgroep om in het bijzonder de functie van het Papiamentu vanuit meerdere perspectieven te belichten. Daarbij staan het Bonairiaanse kind, de lokale onderwijsomgeving en de brede maatschappelijke en politieke context centraal. Immers zowel in het NTU-advies als in de opdracht van de staatssecretaris wordt gewezen op het belang van specifiek *lokale* expertgroepen en de aanname is dat er dan ook van de groepen een specifieke Caribische inbreng wordt verwacht. De expertgroep beoogt om met deze quick scan bij te dragen aan een betere acceptatie gedurende een informatieronde en in de implementatiefase naar een breed draagvlak, door maximaal rekening te houden met de Bonairiaanse realiteit van het onderwijs en de gemeenschap.

Internationaal standpunt

UNESCO is reeds meer dan een halve eeuw een voorstander van moedertaalonderwijs. Op basis van een deskundigenrapport (UNESCO, 1953) moedigt UNESCO vanaf de jaren vijftig moedertaalonderwijs aan in de beginjaren van het primair onderwijs. De wereldorganisatie geeft aan dat scholen: peuter- en kleuterschool, en zelfs opvoedings- en onderwijsprogramma's vaak de eerste context blijken te zijn voor kinderen uit minderheidsgroepen die kwetsbaar worden op grond van het taalonderwijsbeleid dat hun thuistalen en de bijbehorende culturen minachten. Deze eisen van de kinderen dat ze onbekende leeromgevingen in een onbekende taal betreden. UNCRC (United Nations Convention on the Rights of the Child) (1989: 30) bepaalt het recht van inheemse volkeren om hun eigen taal te gebruiken in het onderwijs. Ook wordt aangegeven dat de diversiteit in cultuur, taal en opvoeding van de jeugd erkend en bevorderd moeten worden. De nieuwe positie op wereldniveau verwoord door UNESCO, is de voorkeur voor onderwijs in een meertalige wereldcontext (UNESCO 2003). Daarbij is de moedertaal de instructietaal in de beginjaren. Een in 2008 door UNESCO uitgevoerd onderzoek, *'Mother Tongue Matters: Local Language as a Key To Effective Learning'*, laat wederom zien dat de eerste taal (moedertaal) van een kind de optimale instructietaal is. Door een tweetalig onderwijsmodel te introduceren, waarin zowel de moedertaal als de tweede, officiële taal werd gebezigd, behaalden de kinderen die deel uitmaakten van het onderzoek, significant betere resultaten dan kinderen die alleen onderwezen werden in een tweede taal. (UNESCO, 2008)

Kinderen leren beter in hun moedertaal

Kinderen waarvan de primaire taal niet de instructietaal op school is, hebben meer kans om voortijdig school te verlaten, of om in de lagere klassen te mislukken. Studie van onderwijs- en taalkundigen heeft aangetoond dat de eerste taal van de kinderen de optimale taal is voor *alfabetisering* en het leren in de hele basisschool (UNESCO, 2008a; 2014). Het leren lezen is naast rekenen een belangrijke schoolse vaardigheid die relevant is voor de schoolcarrière van leerlingen en dus later ook voor de maatschappelijke carrière van de burgers.

In weerwil van groeiend bewijs en de vraag van de ouders, zijn er veel onderwijssystemen over de hele wereld die blijven staan op het exclusieve gebruik van een of soms meerdere bevoorrechte talen. Dit betekent uitsluiting van andere talen en daarmee ook uitsluiting van de kinderen die die talen spreken (Arnold, Bartlett, Gowani & Merali, 2006). Doorgaans wordt de dominante taal in de samenleving gepresenteerd aan of ervaren door kinderen en gezinnen als: normatief, gewenst, bevoorrecht, hoge status en de gewenste taal voor het vroege leren en het latere onderwijs. Voor de kinderen met de minderheidstaal betekent dit *submersie*: de benadering van onderdompeling, (ook bekend als 'Erop of eronder' of to 'sink or swim'). Daarnaast kunnen we spreken van *substractieve* tweetaligheid wanneer de taalvaardigheid in de tweede taal meer toeneemt dan die in de eerste taal (Ball, 2008b).

Bevindingen bij onderzoek wijzen op *risico's* bij het leren in een vreemde taal. Ouders vermijden de school. Leraren zijn ontdaan door het onvermogen van de kinderen om deel te nemen aan het onderwijs en kinderen ondergaan vroege faalervaringen op school. Er zijn kinderen waarbij het wel lukt om via instructie in een tweede (school)taal door het onderwijs te komen. Dat sommige kinderen thuis hun vaardigheden in hun eerste taal verder ontwikkelen en ondertussen op school succesvol zijn in een tweede taal, gaat niet vanzelf. Dit leidt in toenemende mate tot een onvermogen om te communiceren over meer dan dagelijkse onderwerpen met ouders, familie en anderen. Uiteindelijk betekent dit op universeel niveau eveneens een snelle uitputting van het wereldreservoir van talen en de culturele kennis. Sommige opvoeders beweren dat alleen in die landen waar de eerste taal van de leerders de instructietaal is, het waarschijnlijker wordt dat de wereldwijd nagestreefde doelstellingen van Onderwijs voor Allen (Education for All) bereikt worden. Studie geeft ook aan, dat het betrekken van gemarginaliseerde kinderen bij de school door middel van meertalig onderwijs met als basis moedertaalinstructie (MTB-MLE: mother-tongue based, multilingual education; moedertaal-leren in meertalig onderwijs), als een succesvol model wordt beschouwd (Benson & Kosonen, 2013; Yiakoumetti, 2012).

Over meertalig leren

Ten aanzien van het tweetalig leren zijn wetenschappers het over enkele punten eens. Kinderen kunnen twee of meer talen aanleren in hun vroege jaren. Er is geen sprake van een wedijver tussen de talen om mentale ruimte. Kinderen raken niet in de war door tweetaligheid. Indien er een adequate input is en er mogelijkheden zijn tot interactie, kunnen kinderen

meertalige competenties verwerven. Er zijn cognitieve voordelen verbonden aan het ontwikkelen van twee- of meertalige competenties. Het leren op jonge leeftijd vormt geen garantie voor verdere ontwikkeling of levenslange retentie. Talen kunnen behouden worden, er kan taalverlies optreden in de zin dat taalbeheersing kan verzwakken en verdwijnen. Of kinderen meer dan één taal kunnen leren en of ze academische vaardigheden (lezen om te leren) ontwikkelen in een taal, is mede afhankelijk van de mate waarin leermogelijkheden in die taal geavanceerd zijn. Een late transitie naar de instructietaal in het primair onderwijs is beter dan een snelle overgang. Ontwikkeling van cognitieve academische taalvaardigheid (CALP: Cognitive Academic Language Proficiency) neemt ongeveer 6 jaar van het formele onderwijs in beslag. (BICS: Basic Interpersonal Communicative Skills) verwijst naar dagelijks taal die in informele situaties gebruikt wordt. Onderzoek geeft aan dat het bij taalleerders meestal 1-3 jaar duurt om de BICS te ontwikkelen als zij voldoende blootgesteld worden aan de tweede taal (Cummins, 2008; Ball, 2008b)

Effecten van MTB-MLE

Ook naar de *effecten* van schoolsituaties, die een ruime plaats toekennen aan het gebruik van de moedertaal, van leerlingen als instructietaal in sociolinguïstische contexten, waarin dat niet gebruikelijk was, zijn veel studies verricht. Veel van dit onderzoek stamt uit Noord-Amerika en Europa, waar de dominante taal als tweede taal aanwezig is, maar recent zijn ook resultaten gepubliceerd uit gebieden waarin tot nu toe uitsluitend de taal van het ex-moederland als onderwijstaal functioneerde (UNESCO, 2008, Benson, 2001, Walters, 2010). In deze gebieden speelt de officiële onderwijstaal in de directe omgeving van jonge kinderen meestal een geringe rol en kan daarom beschouwd worden als een vreemde taal. Benson rapporteert over een tweetalig onderwijsproject in Mozambique. Het UNESCO-rapport beschrijft opzet en analyseert evaluatieresultaten van vijf casussen: Mali, Papua Nieuw Guinea, Peru en de Thomas-Collier studie uit de VS. Walters resumeert de resultaten van meertalige programma's uit Eritrea, Kameroen, de Filipijnen, Guatemala en de V.S. Al die modellen en sociolinguïstische contexten zijn moeilijk vergelijkbaar, maar er komen wel consistente trends naar voren. Hieronder wordt daar puntsgewijs naar verwezen.

- Onderwijs dat een ruime plaats toekent aan de eerste taal van de leerlingen leidt vrijwel steeds tot betere onderwijsresultaten op woordenschat en leesvaardigheid in de eerste taal. Moedertaalonderwijs leidt ook tot vergelijkbare of hogere scores in onderwijs in de tweede of vreemde taal. In landen waar de officiële onderwijstaal een vreemde taal is, zijn de resultaten beter dan in landen waarin de dominante taal een tweede taal is. Walters (2010): "The research data is uniform in supporting the claim that mother tongue education programs are capable of producing capable readers in 2-3 years rather than the 5 reported for many second language medium programs." Bij modellen die slecht presteren is er meestal sprake van een geringe implementatiegraad (leraren gebruiken vooral de tweede/vreemde taal in de moedertaallessen) of van ernstige talige tekorten bij de leraren in de tweede/vreemde taal.

- De positieve uitkomsten van meertalig gegeven onderwijs zijn ook op de langere tijd zichtbaar, bijvoorbeeld in de overgang naar het secundair onderwijs.
- Kinderen die gedurende langere tijd les krijgen van en in de moedertaal behalen betere resultaten op de tweede/vreemde taal dan kinderen die slechts enkele jaren moedertaalinstructie krijgen.
- In homogene sociolinguïstische contexten waarin één der moedertalen van de leerlingen domineert, zijn de resultaten van meertalig onderwijs beter dan in heterogene taalcontexten.
- Kinderen met een gemiddeld beginniveau en leerpotentieel profiteren meer van meertalig onderwijs dan kinderen met een laag of hoog beginniveau en leerpotentieel.
- De invoeringskosten van tweetalig onderwijs zijn aanzienlijk. Als tweetalig onderwijs eenmaal gevestigd is, bedragen de onderwijskosten 5-10% meer dan bij eentalig onderwijs.

Meertalig lezen in Papiamentu en Nederlands

Tot 1987 was het onderwijs op Bonaire eentalig Nederlands. In de bovenbouw van het PO werden Spaans en Engels aangeboden als vreemde taal. In dat jaar werd het Papiamentu op Bonaire ingevoerd als vak in alle klassen van de basisschool. Vanaf dat moment kregen de kinderen gedurende tweeënehalf uur per week onderwijs in hun moedertaal (Wout, 1993). Dit gebeurde eerst op basis van de totaal methode *Papiamentu nos idioma*. In deze methode zat een component aanvankelijk lezen voor klas 3. Daaraan voorafgaand hadden de kinderen in de eerste klas (met 6 jaar) leren lezen in het Nederlands met de lokale leesmethode *De derde stap*. Taalvaardigheid Nederlands werd onderwezen met de methoden Nederlands als vreemde taal: *Taalzaakonderwijs*, *Voorloperkje Zonnig Nederlands* en vervolgens met 16 delen *Zonnig Nederlands* voor de klassen 2 tot en met 6.⁴ Later verscheen hiervan een sterk herziene druk. In 2003 konden de leerlingen leren lezen met de nieuwe methode Papiamentu *Salto*. De ontwikkeling of aanschaf, en de invoering van de verschillende methoden hadden te maken met de onvrede over de tegenvallende schoolresultaten. Daarbij werd vaak een relatie met de prestaties voor taal en lezen in het Nederlands, verondersteld. Inderdaad blijkt steeds uit onderzoek, ook op Bonaire dat de mate van schoolsucces afhankelijk is van taalvaardigheid Nederlands, met name begrijpend (studerend) lezen. In hoeverre de leerlingen succesvol zijn voor begrijpend lezen in het Nederlands, wordt bepaald door lexicale kennis [woordenschatkennis] en decodeersnelheid [technisch lezen]. Samen verklaren deze twee factoren op Bonaire 62% van de variantie [prestaties van de leerlingen] van het begrijpend lezen. Zoals hier vermeld, zijn er diverse onderzoeken verricht naar de relatie tussen het leren van taal en lezen in het Nederlands en Papiamentu. Steeds blijkt dat, ondanks dat de leerlingen eerst leerden lezen in het Nederlands en daarna in het Papiamentu, het technisch lezen in het Nederlands sterker is, maar dat het leesbegrip in het Papiamentu hoger scoort. Uit het Bonairiaanse onderzoek blijkt dat er hoge correlatie te vinden zijn tussen technisch lezen Papiamentu en Nederlands (.89^{**})⁵ en tussen Begrijpend lezen Papiamentu en Nederlands

⁴ Wout (1993) bespreekt de invoering van de Nederlandse methoden *Taalkabaal* (MT), *Allemaal taal* (MT) en *Knoop het in je oren* (NT2).

⁵ De correlatie wijst op een zeer significante samenhang: ^{**}=p < .001, statistisch tweezijdig getoetst.

(.79**). Dit betekent dat kinderen die hoog scoren op Papiamentu voor dezelfde taken in het Nederlands ook hoog scoren. Dat is een van de redenen dat er, in de jaren 2000, is overgegaan op een aanpak waarbij de kinderen eerst leren lezen in het Papiamentu. Wereldwijde kwamen de analyseresultaten voor de samenhang tussen technisch lezen en leesbegrip in Moedertaal (MT) en vreemde taal (VT/T2) overeen. Dit patroon vormde de basis voor de combinatiekeus: eerst leren lezen in de MT en met die verkregen vaardigheden leren lezen in de vreemde taal. Nu teruggaan naar de jaren negentig en eerder zal niet voor verbetering zorgen. Bedenk ook dat in die periode de meeste leraren Nederlandssprekenden van huis waren. Dat betekent dat de condities nagenoeg ideaal waren. Desondanks vielen de resultaten tegen.

Wout (1993) concludeert uit haar onderzoek: 'Uit het onderhavige onderzoek blijkt dat er sprake is van afhankelijkheden tussen beide leerprocessen. Dit is een indicatie dat inzichten en vaardigheden met betrekking tot het leren lezen gemakkelijk kunnen worden overgedragen van de ene taal naar de andere. Het pleiten voor tweetalig onderwijs in aanvankelijk lezen lijkt dus alleszins de moeite waard. Hierbij gaan de gedachten uit naar een transitioneel model, waarbij gestart wordt met leesonderwijs in het Papiamentu en tegelijkertijd of kort daarna eveneens leesonderwijs in het Nederlands wordt gegeven.'

Wout (1993: 15) formuleert dit als volgt. (...) het leren lezen in het Nederlands voor de Bonaireaanse kinderen een dubbele belasting is: ze moeten een schriftcode leren beheersen en dat bovendien in een voor hen onbekende taal. Leren lezen omvat het leren van de relatie tussen gesproken en geschreven taal en een relatie leren leggen tussen twee onbekenden is wel erg moeilijk. Severing (1997) vindt in zijn resultaten dat schoolsucces in het voortgezet onderwijs voor 38% verklaard kan worden door begrijpend lezen in het Papiamentu en voor 49% door begrijpende lezen Nederlands. Dit betekent dat, hoewel het Nederlands in het VO de instructietaal is, reeds in het PO voor een vrij hoog percentage het schoolsucces van de leerlingen kan worden voorspeld vanuit hun prestaties voor begrijpend lezen Papiamentu.

Feitelijk is er relatief veel onderzoek gedaan naar taal en lezen in het Nederlands en Papiamentu. De onderzoeken rapporteren over aspecten van taal- en leesonderwijs op Bonaire, Aruba en Curaçao en daarnaast zijn het studies die verschillende onderwijsniveaus betreffen: peuter-, kleuter-, PO- en VO-niveau. (Osepa, 1991; Severing, 1992; Narain, 1992; Wout, 1993; Severing-Halman, 1994; Marti, 1994; Hooi, 1995; Severing, 1997; Maduro, 1997).⁶

⁶ In het kader van afspraken gemaakt tussen de schooladviesdienst Sedukal op Curaçao en de Katholieke Universiteit Brabant is er onder leiding van prof. dr. Ludo Verhoeven in de Jaren '90, bij het Werkverband Taal en Minderheden, menig proefondervindelijk wetenschappelijk onderzoek verricht naar taalvaardigheid Papiamentu en taalvaardigheid Nederlands in het onderwijs op de Benedenwindse eilanden. De resultaten van dit empirische onderzoeksprogramma over taalleren in meertalige context zijn vastgelegd in 7 doctoraalscripties en 2 proefschriften. De scripties betreffen data en proefgroepen op Bonaire (Wout), Curaçao (Osepa, Severing, Severing-Halman, Marti en Hooi) en Aruba (Maduro). De empirische bevindingen uit de dissertaties (Narain en Severing) hebben betrekking op Curaçao.

1.1 De onderzoeksopdracht

Uitgaande van het voorstel in het advies van de Nederlandse Taalunie heeft de staatssecretaris een expertgroep Nederlands en een expertgroep Papiamentu samengesteld om een inventarisatie ('quick scan') te maken over de talen in het Bonairiaanse onderwijs voor zover het in dit stadium mogelijk is. Daarin zou het hiernavolgende aan de orde dienen te komen. (1) De gevolgen van het NTU-advies moeten op hoofdlijnen in kaart worden gebracht. Daarbij dienen (2) mogelijke c.q. wenselijke interventies beschreven te worden die nodig zijn om de 'ideale situatie', waarbij recht wordt gedaan aan het afzonderlijk belang van beide talen, in het taalonderwijs te bereiken. (3) De actiepunten die uit 1 en 2 voortvloeien, worden benoemd. (4) De expertgroepen duiden aan welke zaken om een nadere inventarisatie vragen, maar niet binnen de huidige 'quick scan' kunnen worden meegenomen. (5) De route (inclusief de volgorde van de te nemen acties) naar de 'ideale situatie' wordt geschetst en daarbij wordt uitgegaan van wat praktisch haalbaar is. Dit wordt eveneens benoemd. (6) De onder 5 genoemde route wordt vertaald naar een realistisch tijdspad.

De inventarisatie gaat uit van twee centrale vragen die per onderwijsniveau (voorschoolse educatie, PO, VO en MBO) moeten worden gesteld. (A) Welke doelstellingen dienen er gelet op het advies gesteld te worden? (B) Zijn de kwantiteit en de kwaliteit van het taalcontact voldoende om deze doelstellingen te behalen?

Op basis van de antwoorden op deze vragen inventariseren de expertgroepen wat dit onder andere (qua interventies) betekent voor: (7) *bekwaamheid en bevoegdheid van docenten*; (8) *les- en (toets)materiaal*: Aan welke eisen dienen materialen te voldoen, zodat ze bijdragen aan taalontwikkeling en passen in de lokale context? Welk bestaand materiaal (op Bonaire of elders op de Bovenwinden is bruikbaar en/of bruikbaar te maken) en binnen welke termijn? (9) *onderwijsactiviteiten algemeen*: Wat is nodig om het onderwijs zo in te richten dat dit de taalontwikkeling van de leerlingen ondersteunt? (10) *onderwijsconstructie*: Wat is nodig gelet op aansluiting tussen verschillende onderdelen binnen hetzelfde onderwijsniveau en tussen de verschillende onderwijsniveaus? (11) *de school als geheel*: Wat is nodig c.q. wenselijk op schoolniveau om het bereiken van de doelstellingen te ondersteunen? (Prioriteitstelling, rooster, formatie, organisatie enz.) (12) *de wereld buiten de school/de maatschappij*: Wat is er in de bredere samenleving op Bonaire nodig om het bereiken van de doelstellingen te ondersteunen? (13) *financiële gevolgen*: Welke kosten brengt dit alles met zich mee? (14) *benodigde tijd*: Hoeveel tijd zal er moeten worden geïnvesteerd?

1.2 Aanpak van het onderzoek

Om deze quick scan te kunnen uitvoeren heeft het ministerie van OCW in maart 2015 twee expertgroepen ingesteld: een expertgroep Papiamentu en een expertgroep Nederlands. Naast Bonairiaanse deelnemers zaten in de expertgroepen ook leden afkomstig uit Aruba, Curaçao en Nederland. Bij de samenstelling van beide expertgroepen is ervoor gezorgd om een zo breed mogelijke kennis en expertise bijeen te brengen op het gebied van invulling en

uitvoering van (taal)onderwijs in het algemeen en/of Bonaire in het bijzonder. Er zijn verschillende disciplines vertegenwoordigd waaronder: taalonderwijs Papiamentu en Nederlands (NT1, NT2 en NVT), meertaligheid, alternatieve didactieken, lesgeven, curriculumontwikkeling, deskundigheidsbevordering van lesgevers, kennis en ervaring over de rol en invloed van de thuistaal bij schoolsucces, identiteitsontwikkeling en persoonlijkheidsvorming van jonge leerlingen (zie Bijlage III). De expertgroep Papiamentu heeft gebruik gemaakt van de mogelijkheid om expertise te raadplegen. Het betreft een hoogleraar Pedagogische wetenschappen en wetenschappelijk directeur Expertisecentrum Nederlands en een onderwijskundig adviseur NVTiC.

De werkzaamheden namen formeel een aanvang op 18 maart 2015 met een bijeenkomst van beide expertgroepen op Bonaire bij OCW.

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode maart tot en met juni 2015. Een deel van het onderzoek bestond uit gesprekken met actoren in het onderwijsveld en de gemeenschap van Bonaire. Er is gesproken met nagenoeg alle schoolleiders. Er waren telkens meerdere leden van de expertgroepen aanwezig bij de gesprekken. Verder zijn er gesprekken geweest met ondersteunende instellingen. Het doel van de gesprekken was om een nauwkeuriger beeld te krijgen van de taalonderwijssituatie. Er is gericht gesproken over de feitelijke omstandigheden op de scholen en de veranderingen die mogelijk zijn als het om instructietaal voor de verschillende vakken gaat. Ook de voorgestelde functies van de twee talen Nederlands (cognitieve ontwikkeling) en Papiamentu (identiteitsontwikkeling) kwam aan de orde. Met deze bezoeken en gesprekken hebben de expertgroepen informatie kunnen verzamelen. Tevens hebben ze een beter gevoel kunnen krijgen van de zorgen en hoop van betrokkenen: van leraren, directeurs, bestuurders en veldwerkers, en van de onmacht die door veel betrokkenen wordt ervaren als het gaat om de instructietaal. Er zijn publicaties geraadpleegd en gegevens opgevraagd. De lijst van gesprekspartners en de lijst van geraadpleegde literatuur zijn als bijlage bij dit verslag opgenomen.

1.3 Opbouw van het rapport

Na de inleiding wordt er in hoofdstuk 2 een beeld gegeven van de Interpretatie en perceptie van de voorstellen in *Nederlands op zijn BEST*, waarbij ingegaan wordt op de twee delen van de adviesvraag. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de gevolgen beschreven voor het PO indien het NTU-advies wordt gerealiseerd. Daarbij komen aan de orde de bekwaamheid en bevoegdheid docenten, het les- en toetsmateriaal voor de talen Nederlands en Papiamentu en voor de zaakvakken. Tenslotte worden de onderwijsactiviteiten in het algemeen, de onderwijsconstructie en de school als geheel besproken. Hoofdstuk 4 heeft dezelfde onderdelen als onderwerp, echter nu betreft het Voortgezet Onderwijs (VO). In hoofdstuk 5 staat het Middelbaar Beroepsonderwijs (MBO) centraal. Bijzonder is hier dat ten aanzien van de methodes van de overige vakken (5.2.2.2) sprake is van differentiatie (niveau 1-2, met Papiamentu als instructietaal). In hoofdstuk 6 komen voorwaarden aan de orde als wetgeving en financiën. De conclusies worden in hoofdstuk 7 geformuleerd. In hoofdstuk 8 wordt het Plan van aanpak in de vorm van aanbevelingen gepresenteerd.

2 Interpretatie en perceptie van de voorstellen in *Nederlands op zijn BEST*

Tijdens de eerste bijeenkomst van de twee expertgroepen vond er een video conference-sessie plaats tussen enerzijds de leden van de expertgroepen Papiamentu en Nederlands op Bonaire en anderzijds de hoofdauteur van het NTU-advies in Nederland samen met een lid van de expertgroep Nederlands. Deze bijeenkomst bood de mogelijkheid om twijfels over de interpretatie van de standpunten en voorstellen weg te halen. In de daarop volgende bijeenkomsten nam de interpretatie van de voorstellen in de gedachtewisseling tussen de leden van beide expertgroepen veel tijd in beslag dan voorgenomen was. Het was ook van belang een inschatting te maken over de eventuele perceptie van de Bonairiaanse gemeenschap zoals verwoord in het NTU-advies *Nederlands op zijn BEST*.

In het onderstaande worden een aantal vragen en vraagtekens bij enkele uitgangspunten van het advies aan de orde gesteld. De reflectie van de expertgroep hierop resulteert in een voorstel voor een model van verdeling van de voorgestelde onderwijstijd in het Nederlands en het Papiamentu over de leerplichtige schooltijd.

1. Het functieonderscheid tussen het Nederlands en het Papiaments

Het advies stelt:

Echter, de functie van de talen verschilt: het Nederlands vervult voornamelijk de functie van toegangspoort naar (kennis)ontwikkeling.

Het Papiaments daarentegen is van groot belang voor ontwikkeling van de eigen identiteit in sociaal-cultureel en maatschappelijk opzicht. Er wordt dan ook een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de rollen van het Papiaments en het Nederlands.

Naar ons oordeel lopen hier twee sociolinguïstische categorieën door elkaar: a) de soorten gebruikssituaties of levensdomeinen waarin elk der talen ingezet wordt en b) de gevolgen van het plan voor de ontwikkeling van het (sociale) zelfbeeld. Niet alleen het Nederlands wordt ingezet voor cognitief-referentiële taalfuncties, ook in het Papiamentu komen situaties voor waarin dit gebeurt. De apothekersassistente die een recept toelicht in het Papiamentu maakt gebruik van haar kennisontwikkeling plus van haar kennis van de pragmatiek van het Papiamentu. In het nieuwe systeem zal ze de inhoudelijke kennis trouwens voor een groot deel binnen de Nederlandse onderwijsstroom geleerd hebben. De apothekersassistente is een meertalig persoon.

Omgekeerd: het feit dat het onderwijs in het Nederlands plaatsvindt en de Nederlandse taalvaardigheid toeneemt, gaat deel uitmaken van de zelfdefiniëring van de Bonairiaan die niet toevallig ook meertalig is.

Het onduidelijke rol-onderscheid heeft tot gevolg dat de betekenis van het Papiamentu in de notitie niet nader wordt geanalyseerd. In welke taalgebruikssituaties wordt het Papiamentu gebruikt? Wat hebben leerlingen nodig om dit te kunnen realiseren? Bij welke niveau-aanduidingen komen we dan uit? Deze vragen winnen aan belang als we bedenken dat ca. 80% van elk Bonairiaanse onderwijscohort niet in Nederland gaat studeren. (p. 21)

2. Verhouding Nederlandstalig - Papiamentutalig onderwijs 90%:10%

De invoering hiervan vanaf tenminste 4 jaar is risicovol omdat zij de totale ontwikkeling dreigt te vertragen. Het is niet effectief om een jong kind dat nog weinig Nederlandse receptieve vaardigheden heeft vrijwel de hele schooltijd in het Nederlands te laten functioneren. Ook is dit een fase waarin differentiatie van het moedertaalgebruik zich nog volop ontwikkelt. Te denken valt dan aan kennis van de wereld, woordenschat, of discoursevaardigheden zoals narrativiteit. Als dit onder het niveau blijft, leren de kinderen wellicht nog wel decoderen, maar begrijpen niet wat ze gelezen hebben.

We illustreren dit aan de hand van een studie van een onderzoeksgroep rond Wong Fillmore (1998)⁷. 239 5/6 jarige Amerikaanse immigrantenkinderen zijn onderzocht nadat zij een jaar uitsluitend Engelstalig onderwijs hadden gevolgd in een zgn. Sheltered English Language Development programma. Zij waren in deze speciale klas geplaatst op grond van een gestandaardiseerde taaltest die taalvaardigheid indeelt in 5 niveaus. Alleen de laatste twee niveaus werden voldoende geacht om met succes te participeren aan Engelstalig onderwijs. Slechts 6,28% van de leerlingen voldeden aan dit criterium, de helft van de kinderen (51,09) scoorden op niveau 1 en 2. Wong Fillmore geeft enkele typische voorbeelden van productief taalgebruik op niveau 2 en 3:

Beginning Level 2 child retelling a story about a boy who found a hole in his shoe, and who had it fixed by a shoe repairman:

Come, he come. Choo. The choo. The choo is come back.

A mid-range Level 2 child retelling a story about Mr. Winkle who planted some potatoes, and later made enough soup to feed the neighbors:

They went. They go like that. (Makes digging motion with his hand) The boy do like that. They eat a tomato.

A high Level 2 child retelling the shoe repair story:

Bobby s'oe have ho'. Su'nly de s'oemaker, de de s'oemaker can no fis s'oe. Su'nly de chil'ren work clean de garbage. Su'nly de s'oe maker done he s'oe and him happy.

A low Level 3 child retelling the shoe repair story:

The shoe, the shoe, has mmmmm bubble. And and now, he fix it. And, and, he was cleaning. And he, ummmm, I donno this. I donno this one (pointing at picture 4).

A high Level 3 child retelling the same story:

The the the shoe of the kid, mmm, it got, it mm a hoyos on it. And, and he wen' to to the store, and he said, "Excuse me. Cou' you fis my shoes?" He said "I can't. I got to get to work. I will help you for you can fis my shoe. And and he was helping and then went go work, and then he, he, the man, he um, he ah, he fis his shoe.

Het is inderdaad moeilijk voorstelbaar dat kinderen met dit ingangsniveau kunnen profiteren van het onderwijs in groep 3. Alleen al de grote fonologische (klankleer betreffende) problemen zijn bezwaarlijk voor het leren decoderen van grafemen (letters) in fonemen (klanken) in het beginnend leesonderwijs. Het is al geruime tijd bekend dat het jaren duurt voordat

⁷ Wong Fillmore, L. (1998) Supplemental Declaration of Lily Wong Fillmore. Gedownload op 12.12.2014 van <http://www.languagepolicy.net/archives/fillmor2.htm>

leerlingen die zonder taalvaardigheid in de schooltaal aan het onderwijs beginnen een taalniveau bereiken dat vergelijkbaar is met hun eentalige leeftijdgenoten (Klesmer (1994), Collier (1987), en Cummins (1981)).⁸

Het advies is gebaseerd op de doorslaggevende rol van taalaanbod bij het verwerven van een nieuwe taal. Echter: voor beginnende taalverwervers werkt niet alle gehoorde taal ook inderdaad als input voor verwerving. Taalaanbod moet naast frequent ook begrijpelijk zijn en voor het verwerken en beklijven van de input is interactie met liefst begrijpende gevorderde gebruikers van de doeltaal nodig. Zie hiervoor bijvoorbeeld Owen (2012, 8th) voor de eerste taalverwerving en Lightbown&Spada, 2006, 3th), Cameron, 2010, 10th) voor de tweede taalverwerving. Als men gaat proberen om 90% van de onderwijstijd te vullen met dergelijke intensieve processen, treedt 'overload' op voor zowel de leerlingen als de leraar.

4. Koppeling aan het Referentiekader

De adviesvraag van de staatssecretaris komt voort uit de invoering van het Referentiekader Taal en Rekenen, een middel om goede onderwijsresultaten voor alle leerlingen te garanderen. Daarmee worden taalgebruik en taalkeuze in het onderwijs gekoppeld aan de nagestreefde resultaten van dat onderwijs. De redenering is: door meer onderwijstijd te programmeren in het Nederlands zullen meer leerlingen dan in het huidige systeem de gestelde niveaus van het Referentiekader bereiken. Deze redenering verliest uit het oog dat onderwijsresultaten ook beïnvloed worden door de kwaliteit van het onderwijsproces. Dit is een onafhankelijke factor die bij alle onderwijs geven speelt, ongeacht de taal waarin dat onderwijs gegeven wordt. Als leraren niet duidelijk maken wat de bedoeling van instructie is, als het onderwijsleerproces van leerlingen niet gevolgd wordt, als leraren essentiële leerstappen overslaan, dan zullen de resultaten achterblijven, ook als leerlingen en leraren de onderwijsvoertaal beheersen. Wel kan gezegd worden dat het voor leraren en leerlingen moeilijker wordt om dezelfde onderwijsresultaten te bereiken als de leerlingen of de leraren weinig vaardig zijn in de onderwijstaal. Zodra onderwijsresultaten in het geding zijn, moet de analyse verbreed worden naar zowel onderwijstaal als onderwijskwaliteit.

In tegenstelling tot Nederland en de Verenigde Staten vindt op Bonaire het onderwijs in de Nederlandse taal en van het vak Nederlands plaats binnen een sociale omgeving waarin deze doeltaal voor de meerderheid van de bevolking slechts een marginale rol speelt. Dit heeft allerlei gevolgen. Het advies besteedt alleen aandacht aan de taalsituatie van de leerlingen. Maar ook de taalvaardigheid van de leraren zou in de analyse betrokken moeten worden. Om onderwijs van het Nederlands en in het Nederlands te geven aan jonge kinderen is een grote mate van verbaal interactievermogen, woordkennis en morfosyntactische vaardigheid nodig.

⁸ Klesmer, H. (1994). Assessment and teacher perceptions of ESL student achievement. *English Q.* 26, 8–11. Collier, V.P. (1987). Age and Rate of Acquisition of Second Language for Academic Purposes. *TESOL QUARTERLY*, Vol. 21, No. 4, December 1987. Cummins, J. (1981). Age on arrival and immigrant second language learning in Canada: A reassessment. *Applied Linguistics*, 2, 132-149.

Tekorten op deze gebieden werken dubbel nadelig uit in een systeem waarbinnen de vreemde taal alleen op school gebruikt wordt. Een beslissing over de invoering van Nederlandstalig onderwijs zou alleen na een grondig onderzoek van de actuele taalvaardigheid genomen moeten worden.

5. Positie van het Papiaments als taal en als onderwijstaal

Het advies stelt:

1 Het Papiaments is een relatief jonge en levendige taal die zich om historische redenen en vanwege maatschappelijke ontwikkelingen nog niet ten volle heeft kunnen ontwikkelen. Daarom is op dit moment de kwantiteit van benodigd schriftelijk taalaanbod in het Papiaments (lesmethodes, maar vooral ook een grote variatie aan leesmateriaal) nog niet voldoende (p. 21).

Het Papiamentu is een volledig ontwikkelde taal conform geldende linguïstische criteria. Het Papiamentu zou zich zonder intrinsieke problemen kunnen richten op functies en registers waaraan de taalgemeenschap tot nu toe geen behoefte had. Of er voldoende schriftelijk Papiamentutalig aanbod komt, is geen kwestie van de aard van de taalcode maar van keuzes en de daarmee verbonden financiële en praktische belemmeringen. Het is behoedzamer om: de kwantiteit van het leermiddelaanbod in het Papiamentu niet te koppelen aan kwaliteitskenmerken van deze taal.

De laatste zin is overigens slechts ten dele waar: er is op dit moment al een volledig pakket aan leermiddelen voor een Papiamentutalige onderwijscomponent voor de onderbouw voorhanden. Er is materiaal voor kleuter(taal)ontwikkeling, lezen, rekenen en overige taaldomeinen. Prentenboeken en voorleesboeken zijn snel te vertalen en te produceren. Dit blijkt uit de productie van de laatste 15 jaar op de Benedenwindse eilanden.

2 Er zijn om die reden in het Papiaments onvoldoende mogelijkheden voor kinderen om te komen tot een brede en diepe kennisontwikkeling, tot een goede lees- en schrijfvaardigheid en tot een adequate voorbereiding op de toetsing hiervan (p. 21);

Die redenen zijn echter niet houdbaar. Dit kan niet ingezet worden als argument voor een Nederlands georiënteerde basisschool.

3. Gezien de kleinschaligheid van de afzetmarkt is de verwachting dat ook in de toekomst het benodigd schriftelijk taalaanbod Papiaments te beperkt zal zijn om nog te kunnen spreken van verantwoord onderwijs. Dit gegeven maakt dat het Papiaments de functie van taal als middel tot kennisontwikkeling eigenlijk niet kan vervullen (p. 21).

4. Papiamentstalig onderwijs zou dus niet hetzelfde bieden als Nederlandstalig onderwijs. De consequentie hiervan is dat het Nederlands op Bonaire deze juist voor het onderwijs zo belangrijke functie moet overnemen. Daaruit vloeit de noodzaak voort dat kinderen op Bonaire

liefst op jonge leeftijd al het Nederlands goed leren beheersen. Niet in eerste instantie met het oog op eventuele studiemogelijkheden in Nederland maar vooral met het oog op het Nederlands als toegangspoort naar kennis (p. 21);

Met verwijzing naar de weerlegging hierboven, kan verder bovendien worden toegevoegd dat deze argumenten helemaal niet nodig zijn om te concluderen tot de noodzaak voor een onderwijstaalbeleid dat Bonairiaanse kinderen in staat stelt onderwijs te volgen met meer uitzicht op persoonlijk en maatschappelijk rendement. Vanuit deze noodzaak met het bijbehorend einddoel van Nederlandse examens kan een grote rol van het Nederlands als onderwijstaal voldoende onderbouwd worden. Vermoedelijk is hiervoor een aanzienlijk draagvlak. Door de onnodig negatieve benadering van de onderwijsmogelijkheden van het Papiamentu wordt dit draagvlak verzwakt.

Op de achtergrond van deze hele discussie is het gemis te voelen van een Bonairiaans taalbeleid. Als dat er was, bijvoorbeeld vanuit de erkenning dat we te maken hebben met een in de kern meertalige samenleving in een meertalige regio die tegelijkertijd een onderdeel is van Nederland en dus met Nederland en de Nederlanders moet kunnen communiceren, zouden de beleidsvorming over de onderwijstaal gevoed kunnen worden.

Conclusies expertgroep Papiamentu

De expertgroep Papiamentu gaat ervan uit dat de aangegeven kaders voor de verdeling van onderwijs van en in het Nederlands en het onderwijs van en in het Papiamentu gedifferentieerd ingevuld kunnen worden. Dit kan zodanig plaatsvinden dat in de onderbouw van het primair onderwijs meer onderwijstijd, dan 10%, naar Papiamentu gaat. In de fasen daarna wordt het Papiamentu minder en het Nederlands meer. Onderstaande uitwerking is hierop gebaseerd. Bij onze consultatie met het onderwijsveld is ons duidelijk geworden dat alle voorstellen met het veld besproken moeten worden alvorens tot verdere uitwerking en invoering wordt overgegaan.

2.1 M.b.t. eerste deel adviesvraag⁹

Beleidsmatig advies rapport Taalunie:

- Standpunt expertgroepen m.b.t. **invoering referentieniveaus/bruikbaarheid Referentiekader.**
- Standpunt bepalen ten aanzien van de voorgestelde eindniveaus Nederlands: einde po (of einde onderbouw vo?), einde vmbo (B1), einde havo/vwo (B2), einde mbo. Het taalunierapport stelt een eindniveau vmbo en havo/vwo voor, maar niet voor het po en mbo. Moet er ook een eindniveau worden vastgesteld voor einde pabo/lofo?
- Standpunt bepalen t.a.v. het formuleren nieuwe kerndoelen/eindtermen en ontwikkelen van specifieke leerlijnen (p. 2-3, 12 en 16).

⁹ Hoe om te gaan met Referentiekader Nederlands, rekening houdend met NVT?

- Standpunt bepalen t.a.v. aangepast toets- en examensysteem: hanteren van B2 als eindniveau vwo betekent onder meer dat het Nederlandse CE leesvaardigheid Nederlands niet zonder meer verder bruikbaar is, omdat dit opgaven op C1-niveau bevat; ook aandacht besteden aan het gebruik van het Nederlands in centrale examens MVT.
- Ingaan op het gegeven dat voor Nederlands (vreemde taal) het Referentiekader Taal (Meijerink) (voor moedertaal- en tweede-taalsprekers in Nederland) en voor Papiamentu (moedertaal) het ERK (voor vreemde talen) wordt gebruikt (in ieder geval het MBO).

Extra (want niet vermeld in beleidsmatige adviezen m.b.t. deel 1 adviesvraag):

- Aangeven dat ook eindniveaus voor Papiamentu (m.b.v. het RKT of ontwikkeling Referentiekader Papiamentu) moeten worden vastgesteld.
- Tegen de achtergrond van de “extra aandacht en inzet voor het behoud en de versterking van het Papiamentu in en buiten de school” in het Taalunierrapport en de daarop volgende uitspraak van staatssecretaris Dekker ‘meer te willen gaan investeren in Papiamentu in het onderwijs op Bonaire’ is het noodzakelijk de huidige (wettelijke) positionering van het vak Papiamentu in het vo en in het mbo kritisch te bekijken. Enige informatie en enkele observaties hieromtrent:

- ***Papiamentu is volgens de WVO-BES¹⁰ in de onderbouw geen verplicht vak.***
In de eerste twee leerjaren van het **VMBO** en de eerste drie leerjaren van het **vwo/havo** (onderbouw vo) kan het bevoegd gezag ontheffing verlenen voor de in resp. artikel 18.1 en 17.1 opgenomen vakken Frans of Spaans, indien de leerling het vak Papiamentu (of Duits, Arabisch, Turks, of, in het vwo/havo, ook Russisch of Italiaans) volgt. Artikel 34 (*WVO-BES*), dat de vaststelling van kerndoelen bij algemene maatregel van bestuur regelt, maakt echter geen melding van Papiamentu.¹¹ De 58 kerndoelen voor de onderbouw, waarnaar de folder op de website van RCN verwijst, omvatten geen kerndoelen voor Papiamentu.¹²

¹⁰ WVO-BES

¹¹ *Inrichtingsbesluit WVO-BES*, artikel 17 en 18 en artikel 34.

¹² *Folder 04.1 Wet voortgezet onderwijs Bes.*

- ***Papiamentu is volgens de WVO-BES in het vmbo geen verplicht vak.***
In de bovenbouw van het **vmbo** is Papiamentu opgenomen in het vrije deel, met de toevoeging dat het bevoegd gezag kan beslissen dat door dat gezag aan te wijzen vakken door alle leerlingen in het vrije deel moeten worden gevolgd.¹³

- ***Papiamentu is volgens de WVO-BES in het vwo geen verplicht vak.***
Met betrekking tot het profielonderwijs **vwo** stelt de *WVO-BES* (artikel 39.1c), dat het gemeenschappelijk deel kan omvatten “*een andere moderne vreemde taal en literatuur, bij algemene maatregel van bestuur aan te wijzen, ter keuze van de leerling, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt.*” In het *Inrichtingsbesluit WVO-BES* is Papiamentu in artikel 20.1c opgenomen als ‘keuzevak’ in het gemeenschappelijk deel voor vwo (keuze uit Papiamentu, Frans, Duits, Spaans, Russisch, Italiaans, Arabisch, Turks, voor zover het bevoegd gezag deze vakken aanbiedt). Daarnaast bestaat binnen alle profielen de mogelijkheid Papiamentu te kiezen binnen het vrije deel en binnen de profielen Economie & Maatschappij en Cultuur & Maatschappij de mogelijkheid Papiamentu te kiezen in het profieldeel.

- ***Papiamentu is volgens de WVO-BES in het havo geen verplicht vak.***
In het profielonderwijs **havo** bestaat de mogelijkheid om Papiamentu in het gemeenschappelijk deel te kiezen, niet. Het vak kan uitsluitend worden gekozen in het vrije deel (binnen alle profielen) en in het profieldeel van Economie & Maatschappij en Cultuur & Maatschappij.

- ***Papiamentu maakt niet verplicht deel uit van het generieke deel van alle mbo-opleidingen***
De **mbo**-opleidingen werken met Nederlandse kwalificatiedossiers.¹⁴ In die kwalificatiedossiers is Papiamentu niet opgenomen. In de *OER deel 1* valt Papiamentu onder het generieke onderwijsdeel (Algemeen Vormend Onderwijs). Daaronder vallen: Nederlands, rekenen, Engels, Papiamentu, Spaans, loopbaan en burgerschap. Elke student krijgt onderwijs in Nederlands en rekenen; daarnaast is bij alle opleidingen minimaal een vreemde taal en wel Engels verplicht. Bij een aantal opleidingen is ook Papiamentu of Spaans verplicht.¹⁵ De positie van het Papiamentu in de opleidingsprogramma’s zoals opgenomen in de studiegidsen voor de diverse opleidingen wisselt, net als het aantal lessen.

¹³ *WVO-BES*, artikel 16 lid 7b-c en 8; artikel 18 lid 7b en 8; artikel 29 lid 7c en 8.

¹⁴ Per 1 augustus 2016 zal worden overgegaan tot gebruik van nieuwe kwalificatiedossiers.

¹⁵ *OER-deel 1 SGBonaire* 2014.

- Een specifieke kwestie betreft de vraag of voor mbo-opleidingen op niveau 1 en 2, waar het voorstel is Papiamentu als instructietaal te hanteren, het vak Papiamentu niet *verplicht* deel moeten uitmaken van het generieke deel.
- Er moet rekening worden gehouden met het feit dat in het pro (praktijkonderwijs) Papiamentu de instructietaal is (artikel 8b, *WVO-BES*) en met het voorstel om in het mbo in niveau 1 en 2 het Papiamentu als instructietaal te hanteren (dit is mogelijk op basis van artikel 7.1.1, lid 2, *WEB-BES*) en het Nederlands uitsluitend als vak aan te bieden. Dit voorstel stelt eisen aan het niveau waarop instromende mbo-leerlingen het Papiamentu moeten kunnen hanteren (schoolse taalvaardigheden).¹⁶ Het voorstel heeft tevens gevolgen voor de bepaling van het eindniveau Nederlands (uitsluitend rekening houden met eventuele beroepstaaleisen en/of doorstroomeisen).
- Er moet rekening worden gehouden met Papiamentu in het kader van burgerschap (gewenstheid van een maatschappelijk minimumniveau Papiamentu op 2F), alsmede beroepstaaleisen Papiamentu binnen bepaalde mbo-opleidingen.
- Voor het vo moeten er kerndoelen/eindtermen Papiamentu worden vastgesteld, waarbij ook aandacht en ruimte moeten zijn voor academische vaardigheden.

2.2 M.b.t. tweede deel adviesvraag ¹⁷

Beleidsmatig advies rapport Taalunie:

- Nederlands als instructietaal vanaf groep 1: beide expertgroepen interpreteren dit niet als 'Nederlands volledig als instructietaal vanaf groep 1'.
- Standpunt geven t.a.v. Nederlands in de voorschoolse educatie: taalontwikkeling en -stimulering (leeftijdsadequaat) is daar zeker van belang, maar dan voor Papiamentu.
- In het Taalunierapport wordt ook gepleit voor "extra aandacht en inzet voor het behoud en de versterking van het Papiamentu in en buiten de school" (p. 4). Dit betekent voor de expertgroepen dat ook daadwerkelijk invulling gegeven moet worden aan het nu tweemaal (p. 4 en 6) terloops in de samenvatting vermelde belang van academische vaardigheden in het Papiamentu. Bovendien gaat het in het mbo ook om beroepstaaleisen en in opleidingen op niveau 1-2 om instructietaaleisen.

¹⁶ In de *OER-deel 1* van MBO SGBonaire staat: "In de mbo 1 opleidingen is de instructietaal (onderwijs en exams) Papiamentu. Voor mbo 2 tot en met 4 is de instructietaal Nederlands".

¹⁷ (Wat is er, gelet op de reeds door OCW genomen maatregelen, verder nodig om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als vreemde taal in Caribisch Nederland?)

De voornamelijk uitvoeringsgerelateerde adviezen m.b.t. deel 2 van de adviesvraag komen in de volgende hoofdstukken aan de orde.

Meertalig onderwijs op Bonaire

Het kind kan beter de vreemde taal verweven indien de moedertaal ook voldoende ontwikkeld is. Dit in aansluiting op hetgeen Cummins (1974) beweert, namelijk, dat een kind de schoolse taalvaardigheid (CALP, Cognitief Academic Language Proficiency) met meer gemak kan verwerven indien de basistaalvaardigheid (Basic Interpersonal Communicative Skills, BICS, tot ongeveer 5-6 ontwikkelingsleeftijdjaar) in de moedertaal (op Bonaire het Papiamentu) reeds ontwikkeld is. Als een kind de basistaalvaardigheid (BICS) onvoldoende ontwikkelt, zal het moeilijk zijn om die vaardigheid in de vreemde taal (op Bonaire het Nederlands) te ontwikkelen. Cummins geeft verder aan dat het leerproces van het kind sterk bemoeilijkt wordt indien gekozen wordt om te alfabetiseren in een vreemde taal; op Bonaire het Nederlands, omdat het kind onvoldoende kennis heeft van de taal. De BICS zijn onvoldoende ontwikkeld in het Nederlands als vreemde taal en dus ontoereikend om over te kunnen gaan op het ontwikkelen van schoolse (CALP-)vaardigheden als lezen, schrijven en rekenen.

Geletterdheid

In vervolg op het bovenstaande is het aannemelijk dat het alfabetiseren rond het zesde levensjaar in het Papiamentu op Bonaire op zijn plaats is. Daaraan voorafgaand verwerft de leerling voldoende woordenschat in de moedertaal thuis of in de peuteropvang (0-3 jaar), in de kleuterperiode (4-5 jaar) en in het formele onderwijs (groep 1 en 2). In de kleutergroepen wordt gewerkt aan de andere lesvoorwaarden. Het proces van geletterd raken is dan veel zinvoller, omdat het kind begrijpt wat het leest en doorheeft waar het bij rekenen en wereldoriëntatie over gaat. Het is voor de hand liggend dat de nieuwe schoolse competenties verworven worden via de thuistaal: het Papiamentu. Als de leerling de fase van spellend lezen overstijgt en zich het automatisme bij het leesproces eigen maakt, ontstaat de gelegenheid om geletterd te raken in een volgende schooltaal; voornamelijk het Nederlands. Een conditie daarbij is dat er voldoende mondelinge beheersing van het Nederlands aanwezig is. De praktijk op Bonaire (ook op Curaçao is daar ervaring mee) wijst uit dat deze overgang na een half jaar al mogelijk is. Het is aan te raden om minstens een jaar te nemen en pas in groep 5 met het lezen in het Nederlands te beginnen; dit is zeker van belang voor de zwakkere lezers. Voor dit transitie-model is een passende methode nodig die ontwikkeld is op contrastieve basis Papiamentu-Nederlands. Via transfer worden de verworven decodeervaardigheden en ander geletterdheidscompetenties bij het Papiamentu in het Nederlands toegepast. Van belang zijn hierbij de neveneffecten zoals, succeservaring bij de aanvang van de schoolcarrière van de leerlingen en de daarmee gepaarde gevoelens van zelfvertrouwen, eigenwaarde en een toenemend zelfbeeld. De scholen op Bonaire hebben voldoende ervaring met het eerst leren lezen in het Papiamentu en vervolgens in het Nederlands. Het inmiddels ontwikkelde materiaal voor het aanvankelijk lezen en het leren van Papiamentu in de bovenbouw heeft zeker bijgedragen aan het

versterken van de moedertaal in het Bonairiaanse onderwijs. Voor het Nederlands waren scholen afhankelijk van materiaal dat door de leerkrachten zelf ontwikkeld is. De laatste jaren zijn er moedertaalmethoden Nederlands ingevoerd. Deze methoden zijn echter geschreven voor moedertaalleerders in Europees-Nederlands context. Zowel didactisch als thematisch zijn deze minder geschikt voor de Bonairiaanse onderwijscontext. Het gemis aan een methode Nederlands als vreemde taal is vrij algemeen.¹⁸

Identiteitsontwikkeling

Identiteitsontwikkeling is een groei die gedurende het gehele leven plaatsvindt, vanaf het moment dat een kind een onderscheid maakt tussen zichzelf en de buitenwereld. In elke levensfase doen zich fysieke, relationele en maatschappelijke veranderingen voor die van invloed zijn op de manier waarop we ons zelf ervaren en daardoor stellen wij het beeld van onszelf voortdurend bij. Voor de identiteitsontwikkeling is het verder ontwikkelen van de moedertaal belangrijk, omdat taal nauw verbonden is met cognitieve groei. Cognitieve vaardigheden, ook de hogere, ontwikkelen zich via de moedertaal. Dat geldt ook voor het Papiamentu. Een moedertaalprogramma erkent het belang van het waarderen van de thuiscultuur. Je kunt anderen en hun culturen alleen maar leren kennen en waarderen, wanneer je eerst jezelf en je eigen cultuur hebt leren kennen. In en rond de lessen Papiamentu delen de kinderen hun ervaringen-in hun eigen taal- met leeftijdgenoten die in dezelfde situatie verkeren. Daar worden ze versterkt in hun eigen culturele identiteit.¹⁹

Het lijkt niet de juiste weg om de identiteitsontwikkeling na te streven door het leren van Papiamentu en die mede een belangrijke plaats toe te bedelen in het onderwijs. Het is aan te bevelen om identiteitsontwikkeling plaats te geven in het onderwijs in de daartoe bestemde vakken. In het PO is het educatiegebied Mens en maatschappij hier geschikt voor. Het vsbo/vmbo biedt de vakken M&M 1 en M&M2 aan. In het havo/vwo zijn er de vakken M&M (mens en maatschappij) in de eerste twee leerjaren en daarop volgend het vak ASW (Algemene Sociale Wetenschappen). Het effect zal groter zijn doordat de onderwijscontext daar geschikter voor is en de docenten voor sociale vaardigheden er beter voor geëquipeerd zijn dan de leraren Papiamentu.

Binnen het curriculum van de sociale vakken is voor identiteitsontwikkeling en culturele ontwikkeling uitgebreid ruimte ingericht.²⁰ Onder de kop 'Doorlopende leerlijn Maatschappijleer I (Po–vmbo)' worden de vakinhoudelijke kendoelen en eindtermen samengevat. Onder de

¹⁸ De informatie over de ervaringen in het onderwijs op Bonaire is vooral verkregen in de gesprekken met de schoolleiders en eveneens in de gesprekken met de schooldirecties. De behoefte aan meer Papiamentu of meer Nederlands was niet eenduidig bij de schoolleiders. De schoolbesturen waren wel eenduidig in hun standpunten en gaven bij monde van de directeuren te kennen meer participatie te wensen in de beleidsvoorbereiding in o.a. de expertgroepen en voelen zich niet voldoende bij het beleidsmatige betrokken.

¹⁹ Zie ook het verslag van een moedertaalconferentie: Language One. Wereldwijd thuis in moedertaalonderwijs. http://languageone.nl/media/medialibrary/2014/09/Het_belang_van_moedertaalonderwijs.pdf (15 augustus 2015 van internet gedownload).

²⁰ Mens en maatschappij vmbo. Leerlijnen landelijke kaders (2009). Van der Hoeven en Lieke Meijs. Enschede: SLO (Nationaal expertisecentrum Leerplanontwikkeling) in opdracht van OCW.

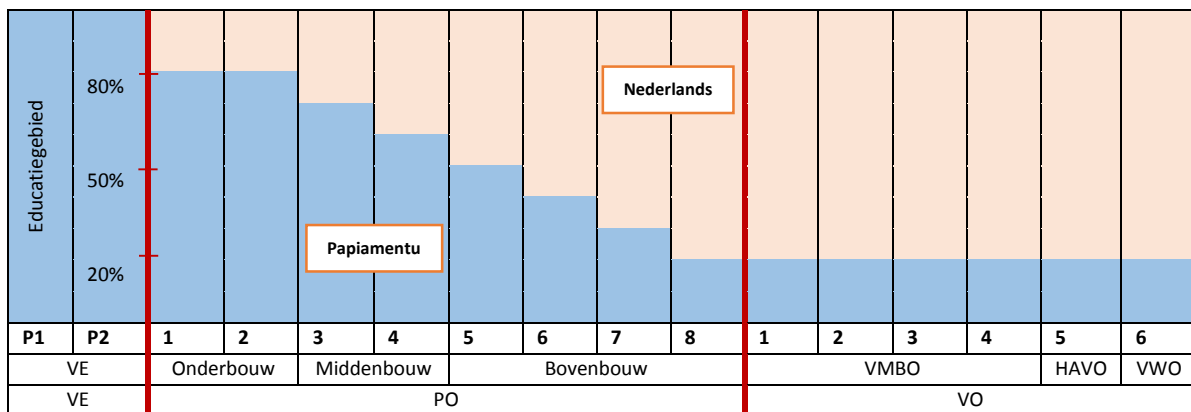
kernconcepten worden: (2) cultuur, levensbeschouwing en identiteit ineen pluriforme/multi-culturele samenleving aan de orde gesteld. Dit wordt verder uitgewerkt in de domeinen k4 cultuur en socialisatie en k5 beeldvorming en stereotypering. Dit gesteld hebbende onthoudt de expertgroep zich van verder uitweiding over het concept identiteitsontwikkeling.

Model voor meertalig onderwijs op Bonaire

Uitgaande van het basale streven van OCW om betere schoolprestaties te verkrijgen door de prestaties op taalvaardigheid te verhogen, zal een evenwicht bereikt moeten worden in het aanbod van beide talen bij de verschillende schoolvakken. Om het bevoegd gezag - hier de schoolbesturen - samen met hun schoolleiders hulp te bieden is aan te bevelen om te komen tot een passend aanbod van Nederlands als vreemde taal in Caribisch Nederland (NVTiC).

In onderstaande modellen is grafisch weergegeven in welke mate de talen Papiamentu en Nederlands in combinatie als instructietaal kunnen voorkomen. Het is aan het bevoegd gezag om in samenspraak met betrokkenen, afhankelijk van de schoolpopulatie een keus te bepalen ten aanzien van de twee instructietalen in de scholen. In de afbeelding is een voorstelling te zien van de mogelijke verhoudingen tussen het Nederlands en het Papiamentu in het P.O en V.O. op de scholen van Bonaire. Het kiezen voor het gepresenteerde model of een afwijkend model met beduidend meer Nederlands als instructietaal zal zich moeten houden aan in de wet te bepalen minimumtabellen en keuzeregels. Het kan niet op voorhand worden uitgesloten dat er naast een (reeds bestaande) volledig Nederlandstalige school met Papiamentu als verplicht vak, ook een volledig Papiamentutalige school met Nederlands als vak voorkomen.

Taalonderwijs Bonaire 2015: globaal overzicht

VE= voorschoolse educatie P1=peutergroep 1; 2jaar P2=peutergroep 1; 3jaar

Het opnemen van de vorige en volgende grafische voorstelling van een transitie-model is bedoeld om zo visueel enige helderheid te scheppen. Op basis van de keuze die de school maakt heeft ten aanzien van de verhouding tussen de beide talen die gebruikt worden voor het lesaanbod, wordt vervolgens bepaald in welke taal welk schoolvak geïnstrueerd wordt. Bij de vakken die met een letter worden aangegeven is een nuancering aangebracht voor de

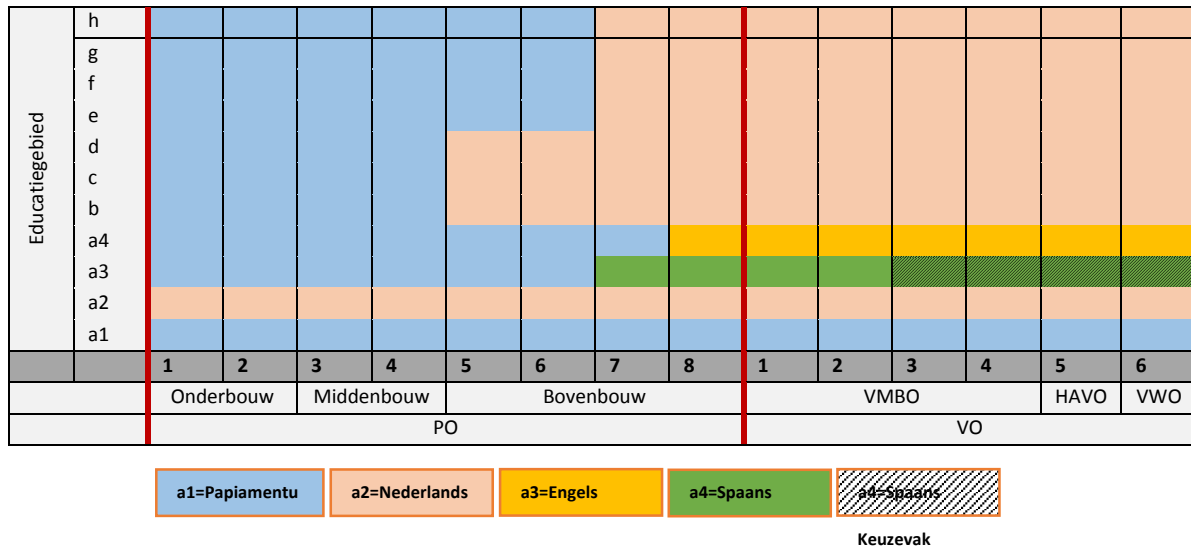
overzichtelijkheid door a1 tot en met a4 in te voegen. a1: Taal, geletterdheid en communicatie; Papiamentu (Gemeenschapstaal/Eerste taal); a2: Taal, geletterdheid en communicatie; Nederlands (Instructietaal); a3: Taal, geletterdheid en communicatie; Engels (Vreemde taal) en a4: Taal, geletterdheid en communicatie; Spaans (Vreemde taal).

Aangezien de kans bestaat dat de peuteropvang (p1 en p2) ook een formelere status krijgt, is die ook opgenomen. De kleutergroep voor 4 en 5-jarigen is in dit voorstel voor 80% Papiamentutalig. Gevoeglijk wordt het Nederlands in de bovenbouw de instructietaal ter voorbereiding van het Nederlands als studietaal in het VO. In het VO zal differentiatie worden ingebouwd voor MBO-1 en MBO-2. Dit is nu reeds het geval vanuit de stichting Forma.

Uitgaande van het bovenstaande model dat uitgaan van een maximum aan Papiamentu in een meertalig schoolmodel, zal in overleg een minimumruimte bepaald worden tussen de uiterste modellen. Een omkering van dit model met een maximum aan Nederlands (hier niet afgebeeld) vormt de andere pool op het continuüm. Op het continuüm tussen deze twee modellen kunnen keuzes worden gemaakt. In de praktijk, zal het voorkomen dat o.a. het beschikbare didactisch materiaal en het aantal uren bepalend zijn voor de keuzes inzake het aantal uren Papiamentu en het aantal uren Nederlands per educatiegebied. Het wel of niet beschikbaar zijn van een rekenmethode voor groep 5 zal bijvoorbeeld beperkingen kunnen geven voor rekenen. Een andere school wil over dezelfde leerstof drie maanden langer doen. De praktijk zal indicaties geven over wat het beste werkt op een bepaalde school²¹. Zeker bij de aanvang van implementaties, zal het nieuwe getoetst moeten worden aan de praktische kansen en belemmeringen. Een kans voor het onderwijs Nederlands die als een belangrijke bonus voor Bonaire beschouwd kan worden, is het feit dat er vermoedelijk relatief meer Nederlandstalige leerkrachten zijn, dan op de andere eilanden. Een mogelijke belemmering is de Nederlandse taalvaardigheid van Papiamentutalige leerkrachten. Dit moet a.d.h.v. assessment onderzocht worden ten behoeve van oplossingen. Ook de beheersing van het Papiamentu dient aan de orde gesteld te worden. Let wel dat de modelkeuze meer gekoppeld is aan kwantiteit. De kwaliteit van het onderwijs is minstens zo belangrijk. Vooral nog is het Nederlands de instructietaal in de bovenbouw van het PO en in het VO. Voor de bovenbouw van het PO en de onderbouw VO kan het Papiamentu dan als vak gegeven worden. In sommige afdelingen, zoals het VMBO, dient welgemeend overwogen te worden om het Papiamentu als instructietaal aan te wenden bij alle vakken of bij een bepaald aantal vakken. Ook de toetsen dienen afgenomen te worden in de betreffende taal.

²¹ Op een school werd in een experimenteerklas het rekenonderwijs in het Nederlands gegeven, terwijl de twee andere reguliere parallelklassen dezelfde lessen rekenlessen mochten volgen in het Papiamentu.

Taalonderwijs Bonaire 2015: educatiegebieden waaronder de taalvakken, een beeld van de overgangen

- h: Levensbeschouwelijke vorming; Nieuw naast godsdienstonderwijs
- g: Sociale-emotionele ontwikkeling; Nieuw educatiegebied
- f: Gezonde levensstijl en Bewegingsonderwijs; Gezonde levensstijl = een nieuw educatiegebied
- e: Culturele en Artistieke Vorming; van vakken Muziek, Handvaardigheid, Tekenen Drama, Dans
- d: Mens natuur en technologie; van vakken Kennis der Natuur, Biologie, Scheikunde en Natuurkunde
- c: Mens- en Maatschappij; afgeleid van vakken Maatschappijleer, Aardrijkskunde en Geschiedenis
- b: Wiskunde
- a4: Taal, geletterdheid en communicatie; Spaans (Vreemde taal)
- a3: Taal, geletterdheid en communicatie; Engels (Vreemde taal)
- a2: Taal, geletterdheid en communicatie; Nederlands (Instructietaal)
- a1: Taal, geletterdheid en communicatie; Papiamentu (Gemeenschapstaal/Eerste taal)

3 Primair Onderwijs

(Hier: Uitwerking PO in conceptindeling 19.05.2015 Expertgroep Nederlands)

3.1 Nederlands

3.1.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten

3.1.1.1 *Professionalisering van zittende leerkrachten*²²

3.1.1.2 *Initiële opleiding*

3.1.2 Les- en toetsmateriaal

3.1.2.1 *Lesmateriaal Nederlands*

3.1.2.2 *Lesmateriaal/methodes zaakvakken*

3.1.2.3 *Toetsmateriaal*

3.2 Papiamentu

3.2.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten

3.2.1.1 *Professionalisering van zittende leerkrachten*

3.2.1.2 *Initiële opleiding*

²² 3.1.1.1 en 3.1.1.2 kunnen wellicht samen, anders worden het misschien teveel subparagrafen.

3.2.2 Les- en toetsmateriaal

Het lesmateriaal dient te voldoen aan algemene kwaliteitseisen.

3.2.2.1 Lesmateriaal Papiamentu

Eisen aan het materiaal

Allereerst dient al het materiaal te voldoen aan internationale criteria van kwaliteit. Het materiaal moet inhoudelijk ingebed te zijn in de lokale context, zowel thematisch, didactisch als wat de presentatie betreft. Het taalgebruik is aangepast aan het leeftijdsniveau van de leerders en stimuleert het leren. Voor Papiamentu dient naast het reeds ontwikkeld materiaal binnen een termijn van vijf jaar vervolledigd te worden.

Overschakelen

Scholen op Bonaire en Curaçao die nu leren lezen in het Papiamentu in groep 3 schakelen in groep 4 (enkele in groep 3 zelfs) over op het lezen in het Nederlands. De klacht is dat er geen gestructureerde aanpak met bijbehorend materiaal voorhanden is, om dit te realiseren. Waar gewenst dient het materiaal Papiamentu voor te bereiden op het leren via het Nederlands. Wenselijk is dat er materiaal wordt ontwikkeld om bij successieve tweetalige geletterdheid ingezet te worden. Voor het overschakelen is voorgestructureerd materiaal nodig.

Bestaand materiaal

Voor het vak Papiamentu is er materiaal beschikbaar voor leerlingen van 4 tot 18 jaar in het reguliere onderwijs. Het materiaal beantwoordt aan de kerndoelen en eindtermen die zijn vastgelegd voor de verschillende Benedenwindse eilanden. Het didactisch materiaal is tussen 1999 en 2014 ontwikkeld en geproduceerd door de Fundashon pa Planifikashon di Idioma op Curaçao. Het geheel heeft een eigen imprint en een contemporaine uitvoering. Niet alleen de inhoud is ingebed in de lokale Benedenwindse context. Ook de vormgeving en illustratie zijn door het design functioneel.

Om het werken met het nieuwe materiaal voor het educatiegebied Papiamentu te optimaliseren, hebben de leraren van groep 1 tot en met 5 op Bonaire trainingssessies gevolgd in (9 augustus) 2012. Bij de cursusevaluatie is schriftelijk gevraagd naar de tevredenheid van de leraren en de leerlingen met de methoden.²³ Op dat moment ging het om drie methoden voor: Groep 1 en 2 (Trampolin), groep 3 (Salto: aanvankelijk lezen) en de groepen 4 en 5 (Fiesta di Idioma: A1, A2, B1 en B2). De receptie door leerlingen van de drie methoden laat respectievelijk de volgende gemiddelde scores zien na extrapolatie naar een tienpuntsschaal: 9.4, 8.6 en 7.8 en de scores van de leraren: 8.6, 8.6 en 7.6. Het eindoordeel laat een gemiddelde eindoordeel zien van 8.4 (p. 7).

²³ De resultaten van de scores op een vijfpuntsschaal zijn verwerkt in het verslag: Training Leraren P.O. Bonaire. Methoden Papiamentu voor groep 1-5. Trampolin, Salto, Fiesta di idioma. Auteurssteam FPI. Verslag conferentiedag Bonaire, 9 augustus 2012. Curaçao: FPI.

Taalonderwijs Bonaire 2015: methodegebruik taalvakken

Educatiegebied	h														
	g														
	f														
	e														
	d														
	c														
	b														
	a4														
	a3														
	a2														
a1															
		1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6
		Onderbouw		Middenbouw		Bovenbouw				VMBO				HAVO	VWO
		PO								VO					

A1=Papiamentu	A2=Nederlands	A3=Engels	A4=Spaans
---------------	---------------	-----------	-----------

- h: Levensbeschouwelijke vorming; Nieuw naast godsdienstonderwijs
- g: Sociale-emotionele ontwikkeling; Nieuw educatiegebied
- f: Gezonde levensstijl en Bewegingsonderwijs; Gezonde levensstijl = een nieuw educatiegebied
- e: Culturele en Artistieke Vorming; van vakken Muziek, Handvaardigheid, Tekenen Drama, Dans
- d: Mens natuur en technologie; van vakken Kennis der Natuur, Biologie, Scheikunde en Natuurkunde
- c: Mens- en Maatschappij; afgeleid van vakken Maatschappijleer, Aardrijkskunde en Geschiedenis
- b: Wiskunde
- a4: Taal, geletterdheid en communicatie; Spaans (Vreemde taal)
- a3: Taal, geletterdheid en communicatie; Engels (Vreemde taal)
- a2: Taal, geletterdheid en communicatie; Nederlands (Instructietaal)
- a1: Taal, geletterdheid en communicatie; Papiamentu (Gemeenschapstaal/Eerste taal)

Combinaties in de didactiek t.b.v. winst onderwijstijd²⁴

Voor het onderwijs van Nederlands als vreemde taal is het concept: NVTiC (Nederlands als vreemde taal in het Caribisch gebied) geïntroduceerd. In onderstaande passage wordt aangegeven hoe er tijdwinst kan optreden wanneer taaloverstijgende vaardigheden in de eerste taal, het Papiamentu worden aangeboden.

Ook in het voortgezet onderwijs is deze benadering reeds toegepast in het ontwerp van de methode Papiamentu *Mosaiko* en op Aruba de equivalente methode *Crystal*. Hierbij is uitgegaan van de gedachte dat voor complexe taalkennis en taalvaardigheden de basis dient te worden gelegd in de eerste taal; hier het Papiamentu. Zo worden termen inzake taalbeschouwing en grammaticakennis zodanig bij het vak Papiamentu aangeboden dat het ontstane begrip bij de vreemde talen tot steun zal zijn. Via transfer is het vrij snel mogelijk om vanuit het Papiamentu de concepten met de nieuwe termen per taal toe te passen bij het taalonderwijs in de andere talen; ook bij het vak Nederlands.

²⁴ Hier wordt verwezen naar het document: *Referentiekader Nederlands als vreemde taal in het Caribisch onderwijs*, Frans Teunissen (red.), SPLIKA/CLU, maart 2013

NVTiC en Papiamentu, een nieuw concept

Binnen de meertalige modellen heeft het Nederlands een andere functie dan voorheen. Het 'taalonderwijs' zoals we dat kennen verhuist naar de Papiamentutalige component en het Nederlands krijgt een taalverwervend doel. NVTiC is dus geenszins op te vatten als een verdicht programma voor taalonderwijs. Het heeft een eigen concept, met vooral in de eerste fase andere methoden en werkvormen. Het vreemde taalonderwijs is afgeleid van de 'natuurlijke' ontwikkelingsprocessen die zich voordoen bij mensen die een tweede taal verwerven nadat de basis van hun eerste taal al gelegd is.²⁵ NVTiC zal ook veel elementen van een moedertaal didactiek niet meer hoeven aan te leren. Iedere moedertaal didactiek bevat veel talige vaardigheden en noties die in feite taaloverstijgend zijn. Als het verschil tussen een mededellende en een vraagzin uitgelegd is in de moedertaal methode, hoeft dat niet meer geïnstrueerd te worden in het NVT. NVTiC biedt ook kansen die in een eentalig onderwijsmodel niet aanwezig zijn. Door een intelligente afstemming van inhouden, aanpakken en werkwijze tussen de twee (of meer) talen kan het NVTiC sneller verlopen dan wanneer het Nederlands als enige taal ingezet wordt. Het duidelijkst zichtbaar wordt dit bij de woordenschatverwerving. De verwerving van een Nederlands lexicon verloopt beter naarmate de leerlingen meer concepten in hun moedertaal kennen. Bij het strategieonderwijs is een directe overdracht naar het Nederlands mogelijk van vuistregels en aanpakken die in het Papiamentu zijn aangeleerd. Vanaf de middenbouw basisschool, als de metalinguïstische mogelijkheden van de leerlingen toenemen, kan taalvergelijking een verdieping geven van allerlei taalvaardigheden.

Door een vergelijkbare onderwijscontext op de drie Benedenwindse eilanden, heeft het ontwikkelen van een methode voor NVTiC de voorkeur. Hoewel de taalonderwijssituatie gelijkend is, loopt de onderwijsinrichting op de drie eilanden enigszins uiteen. Op Aruba is het onderwijs niet veranderd. Het Nederlands is de instructietaal. In het PO is het Papiamentu geen vak. In het VO wel. Het Modelo Multilingual op Aruba is een pilotproject, waarbij het Papiamentu de instructietaal is. Daarnaast is er een aanbod van vier talen. De Bovenwinden hebben een eigen diversificatie, met het Engels als de algemene voertaal in de gemeenschap.²⁶

In de verdere bespreking gaan we ervan uit dat in de nabije toekomst de situatie op Bonaire ongewijzigd blijft. De eerste cyclus van het PO bestaat uit een Papiamentutalig onderwijsprogramma, aangevuld met een vak Nederlands als vreemde taal.

Woordenschat

Het mentale lexicon is in de hersenen opgeslagen en bevat kennis van de betekenis, klank en vorm van woorden. Dit lexicon wordt vanaf de geboorte opgebouwd en wordt in het onderwijs aangevuld. Het mentale lexicon fungeert als opslagplaats en bevat informatie over de

²⁵ Hier kan verwezen worden naar recente ervaring op Aruba, waar een werkgroep bezig is om de methode Taalleesland geschikter te maken als vreemde-taal methode, terwijl er nog maar de helft van de tijd voor beschikbaar is. Bij het screenen van TLL bleek dat bijna alle code-overstijgende elementen naar de Papiamentutalige methoden voor de bovenbouw van het PO Fiesta en Festival overgeheveld konden worden.

²⁶ ToR Nederland als vreemde taal in Caribisch gebied.

vorm, betekenis, de uitspraak van woorden en hoe een woord is ingebed in een zin. Nieuwe woordbetekenissen worden grotendeels verworven op basis van andere woorden en betekenissen en worden ingebed in het begrippennetwerk. Bij een aanpak waarbij voortgebouwd wordt op de bestaande kennis van het Papiamentu is ook tijdswinst te behalen.

	Dagelijks Nlds	Academisch Nlds	Papiamentu	Spaans	Engels	Woordsoort
1	Tentoonstelling	Expositie	Eksposishon	Exposición	Exposition	Substantief
2	Toegankelijkheid	Accessibiliteit	Aksesibilidat	Accesibilidad	Accessibility	Substantief
3	Kern	Nucleus	Núkleo	Núcleo	Nucleus	Substantief
4	Aanvaarden	Accepteren	Aseptá	Aceptar	Accept	Verbum
5	Toestaan	Permitteren	Pèmití	Permitir	Permit	Verbum
6	Handelen	Procederen	Prosedé	Proceder	Proceed	Verbum
7	Naamwoordelijk	Pronominaal	Pronominal	Pronominal	Pronominal	Adjectief
8	Beschrijvend	Descriptief	Deskriptivo	Descriptivo	descriptive	Adjectief
9	Gewoonlijk	Normaliter	Normalmente	Normalmente	Normally	Adverbium
10	Buitengewoon	Extreem	Ekstremadamente	extremadamente	extremely	Adverbium

Woorden uit dagelijks en academisch Nederlands vergeleken met woorden in het Papiamentu, Spaans en Engels

Het Papiamentu is een Romaanse taal die op het Latijn gebaseerd is. Dat betekent dat de woorden in het Spaans, het Engels herkenbaar zijn door de overeenkomsten in woordvorm en bijbehorende betekenis. Bij het aanleren van woorden in het Nederlands kan gebruik worden gemaakt van dit gegeven. Door de grote gelijkenis, zou het effectiever zijn om moeilijke woorden als expositie, accepteren, descriptief en extreem aan te leren en daarna de synoniemen woorden: tentoonstelling, aanvaarden, beschrijvend en buitengewoon. In bijgaand schema zijn de equivalente woorden in de vier relevante gemeenschapstalen op de Benedenwinden opgenomen. Bij deze vier is dit eenvoudiger dan bij de andere zes woordsoorten. Het uitgangspunt is hier dat de concepten in het Papiamentu reeds aanwezig zijn. Het Papiamentu woord dat daaraan gekoppeld is, is vreemd genoeg, de moeilijke woordvariant in het Nederlands; het betreft Academisch Nederlands.

3.2.2.2 Toetsmateriaal

3.3 Onderwijsactiviteiten algemeen

3.4 Onderwijsconstructie

3.5 De school als geheel ²⁷

4 VO

4.1 Nederlands

4.1.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten

4.1.1.1 Professionalisering van zittende leerkrachten

4.1.1.2 Lerarenopleiding

4.1.2 Les- en toetsmateriaal

4.1.2.1 Methode Nederlands

²⁷ 3.3, 3.4 en 3.5 hoeven wellicht niet per onderwijssoort te worden uitgewerkt.

4.1.2.2 Methodes overige vakken

4.1.2.3 Toetsen Nederlands

4.1.2.4 Toetsen andere vakken

4.2 Papiamentu

4.2.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten

4.2.1.1 Professionalisering van zittende leerkrachten

4.2.1.2 Initiële opleiding

4.2.2 Les- en toetsmateriaal

Voor het VO hebben docenten een gezamenlijke toetsbank aangelegd. Gestandaardiseerde toetsen zijn niet voorhanden. Er is wel behoefte naar.

4.2.2.1 Lesmateriaal Papiamentu

Papiamentu in het voortgezet onderwijs

Toen de vernieuwingen in 1998 in het voortgezet onderwijs van start gingen, werd Papiamentu een verplicht vak in de basisvorming op Bonaire en Curaçao. Om het nieuwe vak te kunnen geven, werd de methode *Mosaiko, Papiamentu pa Enseñansa Sekundario* ontwikkeld en uitgegeven²⁸.

Mosaiko

De methode Mosaiko sluit naadloos aan bij de kerndoelen en de eindtermen van de examenprogramma's Papiamentu. Het leerlingenboek gaat steeds uit van functionele teksten, die uit het dagelijkse leven komen. De methode is sterk op de communicatie gericht. Vandaar dat Mosaiko beschouwd kan worden als een eigentijdse functioneel-communicatieve methode. Omdat in elk hoofdstuk de vaardigheden binnen een thema worden aangeboden is ook er sprake van een thematisch-cursorische methode. In de methode Mosaiko wordt ook een literatuurlijn aangeboden. Lokale auteurs komen aan bod waarbij de genres proza, poëzie en toneel aan de orde komen.

De presentatie van de methode is fraai, uiterst kleurrijk en tropisch aandoend met een moderne passende opmaak. Leerlingen ervaren Mosaiko als een aantrekkelijk boek, waar ze graag in bladeren door de vele herkenbare lokale personen en situaties die daarin afgebeeld zijn. De reacties zijn enthousiast.

²⁸ In Nederland werd het Papiamentu een keuzevak. OCW droeg bij aan de ontwikkeling voor het vmbo. Er was didactische ondersteuning vanuit de VU in Amsterdam (dr. C.Tuk). Het Terracollege in Den Haag heeft het vak succesvol aangeboden, waarbij de methode *Mosaiko* de leergang voor het vak Papiamentu was.

Leerlingenboeken

De delen 1 en 2 zijn voor de twee klassen van de basisvorming bedoeld. Voor het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs zijn vsbo- en havo/vwo-delen beschikbaar. Het boek voor havo 5 en vwo 6 is in voorbereiding.

Docentenhandleidingen

Mosaiko biedt per leerjaar (vmbo/havo/vwo) naast het leerlingenboek ook een docentenhandleiding. De handleidingen voor het havo/vwo zijn vooralsnog niet in druk leverbaar.

Ondersteunend materiaal

Er zijn ook geluiden-cd's per leerjaar waarop alle teksten zijn ingesproken om de uitspraak van het Papiamentu te uniformeren. De docenten-dvd's vormen ondersteunend materiaal bij het domein luister- en kijkvaardigheid.

Inventarislijst

Leerlingenboeken vsbo/vmbo

Mosaiko Papiamentu pa Enseñansa Sekundario voor vmbo 1-4

Mosaiko 4 havo/vwo/sbo/hbo Papiamentu pa Enseñansa Sekundario i Superior

Mosaiko 5/6 havo/vwo/sbo/hbo Papiamentu pa Enseñansa Sekundario i Superior *

Handleidingen

Mosaiko Papiamentu pa Enseñansa Sekundario voor vmbo 1-4

Mosaiko 4 havo/vwo/sbo/hbo Papiamentu pa Enseñansa Sekundario i Superior

Mosaiko 5/6 havo/vwo/sbo/hbo Papiamentu pa Enseñansa Sekundario i Superior *

Mosaiko Papiamentu pa Enseñansa Sekundario, cd's en dvd's 1-4 vmbo; 3-5/6 havo/vwo.

4.1.2.2 Toetsmateriaal

Voor het vak Papiamentu in het VO hebben vakdocenten van Bonaire en Curaçao gezamenlijk begin 2000 een toetsbank aangelegd. Echter, landelijke en gestandaardiseerde toetsen ontbreken. Er is daar wel dringend behoefte naar. De grotere scholen met een vaksectie Papiamentu maken schoolbrede schoolonderzoeken en proefwerken. Van uitwisseling tussen de scholen is nog geen sprake. Het voormalige Nederlands Antilliaans bureau ETE (Expertisecentrum voor Toetsing en Examens) verzorgde examens Papiamentu voor Bonaire en Curaçao. Deze examens voor het VO gaan uit van de eindtermen voor het vak Papiamentu die vastgelegd zijn. Jaarlijks komen er nog steeds examens voor het vak Papiamentu beschikbaar voor het vmbo, havo en vwo voor de tijdvakken 1 en 2. Doorgaans is er ook een reserve-examen voorhanden.

Naast toetsen voor het vak Papiamentu worden door het ETE ook examens gemaakt voor de andere examenvakken in het vmbo (vsbo=voorbereidend secundair onderwijs). Hierbij wordt nauw samengewerkt met het Nederlandse toetsbureau Cito. Hieronder is een overzicht te

vinden van de examens voor de afzonderlijke schoolvakken die jaarlijks beschikbaar zijn in het Papiamentu voor het vmbo (vsbo).

Overzicht van schoolvakken waar reeds examens voor beschikbaar zijn in het Papiamentu

	Vak	Leerweg+TV	Specificatie
1	Mens en maatschappij	TKL, PKL	Tv 1, Tv2
2	Administratie en Commercie	TKL, PKL, PBL	
3	Hospitality koken en serveren		
4	Economie	TKL, PKL	
5	Hospitality koken en serveren (Praktijk)		
6	Administratie en Commercie (Praktijk)		
7	Zorg en welzijn (Praktijk)	TKL, PKL, PBL	
8	Zorg en welzijn (Praktijk)		
9	Techniek algemeen	TKL	
10	Biologie		
11	Wiskunde	TKL, PKL, PBL	
12	Natuur en scheikunde 1	TKL, PKL, PBL	
13	Natuur en scheikunde 2	TKL	
14	Engels	TKL	

TI=theoretische leerweg (TKL=Theoretisch kadergerichte leerweg op Curaçao)

GI=Gemengde leerweg (PKL=Praktisch kadergerichte leerweg op Curaçao)

BI=beroepsgerichte leerweg (PBL=Praktisch Beroepsgerichte leerweg op Curaçao)

Voor een aantal vakken worden er geen cito-examens vertaald in het Papiamentu omdat die vakken geen examenvak zijn. Dit betekent dat er geen examenkandidaten voor deze vakken zijn bij de Papiamentutalige vsbo-school.

Hoofdstuk III. Inrichting van het onderwijs

§ 4. Overige inrichtingsvoorschriften vwo, havo, mavo, vbo

Artikel 25. Nadere voorschriften vrije deel vmbo beroepsgerichte leerwegen

1.

De afdelingsvakken, bedoeld in artikel 18, zevende lid, onderdeel a, van de wet, zijn bouwtechniek, metaaltechniek, elektrotechniek, voertuigtechniek, installatietechniek, grafimedia, transport en logistiek, verzorging, uiterlijke verzorging, administratie, handel en verkoop, mode en commercie, consumptief, en landbouw en natuurlijke omgeving

4.3 Onderwijsactiviteiten algemeen

4.4. Onderwijsconstructie

4.5 De school als geheel

5 MBO

Het mbo op Bonaire valt sedert 1 augustus 2011 onder de Caribisch-Nederlandse onderwijs-wet- en regelgeving, de *WEB-BES* (Wet Educatie en Beroepsonderwijs). Het wordt vormgegeven op basis van dezelfde eindtermdocumenten of kwalificatiedossiers als in het Europese deel van Nederland.²⁹ Voor het mbo-niveau 1, dat wordt verzorgd door FORMA en niet door de SGB, zijn er geen wettelijke regelingen en geen centraal examen.

Het mbo omvat opleidingen in de volgende richtingen.³⁰

- *zakelijke dienstverlening* (kwalificatieniveau 1, 2, 3 en 4);
- *hospitality* (kwalificatieniveau 1, 2, 3 en 4);
- *techniek* (kwalificatieniveau 2, 3 en 4);
- *welzijn* (kwalificatieniveau 2, 3 en 4);
- *media* (kwalificatieniveau 3 en 4);
- *sport & Bewegen* (kwalificatieniveau 2, 3 en 4).

Een aantal opleidingen wordt verzorgd binnen twee leerwegen:

- a. een beroepsopleidende leerweg (BOL), omvattend een praktijkdeel van tenminste 20% en minder dan 60% van de studieduur, of
- b. een beroepsbegeleidende leerweg (BBL), omvattend een praktijkdeel van 60% of meer van de studieduur.³¹

De hoofdregel is dat de instructie- en de examentaal Nederlands is. Voor niveau 1 en 2 kan het bevoegd gezag echter kiezen voor Papiamentu als instructie- en examentaal; Nederlands wordt dan als apart vak onderwezen.³² Tot dusver is de instructietaal in niveau 2 nog Nederlands (*OER-deel 1* van MBO SGBonaire: “*In de mbo 1 opleidingen is de instructietaal (onderwijs en examens) Papiamentu. Voor mbo 2 tot en met 4 is de instructietaal Nederlands. De examens worden dan ook in het Nederlands afgenomen. Uitzondering hierop is het Dive-deel van de opleiding TMA –Dive. Zowel tijdens de les als op het examen is de instructietaal Engels.*”)

In de *OER deel 1* vallen Nederlands, Engels, Papiamentu, Spaans, rekenen en loopbaan en burgerschap onder het generieke onderwijsdeel (Algemeen Vormend Onderwijs). Elke student krijgt onderwijs in Nederlands en rekenen; daarnaast is bij alle opleidingen minimaal een

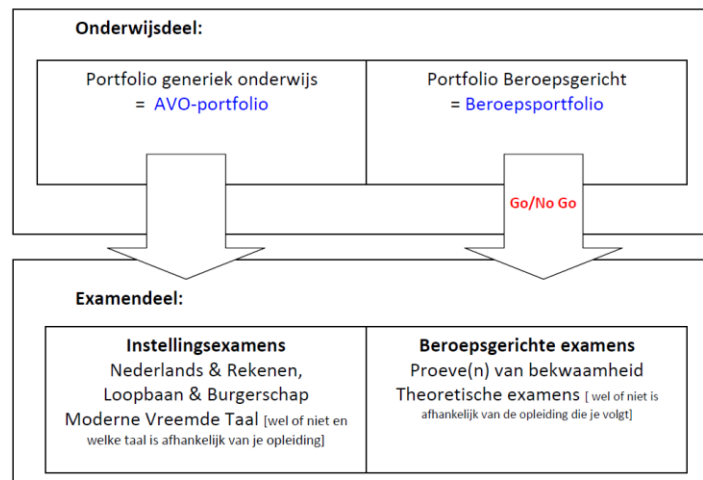
²⁹ Per 1 augustus 2016 zal worden overgegaan tot gebruik van nieuwe kwalificatiedossiers. “Een kwalificatiedossier bevat de kwalificatie-eisen voor een beroep of groep van beroepen op het niveau van de beginnend beroepsbeoefenaar. Ook bevat het de kwalificatie-eisen voor de generieke onderdelen Nederlandse taal, rekenen, Engels (voor mbo niveau 4), loopbaan en burgerschap, of een verwijzing naar desbetreffende kwalificatie-eisen. “ (*Toetsingskader kwalificatiestructuur mbo*, februari 2015)

³⁰ Ontleend aan *MBO-gids 2014-2015 Algemene informatie voor studenten Beroepsonderwijs SGBonaire*. Niveau 1: de assistent-opleiding (1 jaar); de basisberoepsopleiding (2-3 jaar); de vakopleiding (2-4 jaar); de middenkaderopleiding (4 jaar); de specialistenopleiding (4 jaar).

³¹ *WEB-BES*, artikel 7.2.2.

³² *WEB-BES*, artikel 7.1.1 en *Folder 05.1 Wet educatie en beroepsonderwijs Bes*.

vreemde taal en wel Engels verplicht. Bij een aantal opleidingen is ook Papiamentu of Spaans verplicht.³³

5.1 Nederlands

5.1.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten

5.1.1.1 Professionalisering van zittende leerkrachten

5.1.1.2 Lerarenopleidingen

5.1.2 Les- en toetsmateriaal

5.1.2.1 Methode Nederlands

5.1.2.2 Methodes overige vakken

5.1.2.3 Toetsen Nederlands

5.1.2.4 Toetsen overige vakken

Examinering (onder 5.1.2.3)

Binnen elke opleiding worden voor Nederlands, Engels en/of Papiamentu en/of Spaans examens in de vaardigheden lezen, luisteren, gesprekken voeren, spreken en schrijven gemaakt. Deze taalvaardigheden worden apart geëxamineerd. Het vak Nederlands wordt door middel van een instellingsexamen geëxamineerd.

In afwachting van de officiële vaststelling van niveau-eisen Nederlands (referentieniveaus) voor Caribisch Nederland door OCW, heeft het mbo streefniveaus Nederlands vastgesteld die gelijk zijn aan de verplichte niveaus geldend voor Nederlandse mbo's: referentieniveau 2F

³³ OER. *Onderwijs en examenregeling in de beroepsgerichte kwalificatiestructuur. Deel 1. Geldend voor de cohorten gestart in augustus 2014*, MBO-SGBonaire, september 2014. Papiamentu maakt dus niet verplicht deel uit van het generieke onderwijsdeel van alle opleidingen. De positie van het vak in de opleidingsprogramma's, zoals opgenomen in de studiegidsen voor de diverse opleidingen, wisselt ook. Dat Papiamentu deel uitmaakt van het generieke deel, staat op p. 13. *Verder uitwerken bij Pap.*

<http://www.sgbonaire.com/Portals/0/mbo/Algemene%20informatie/MBO%20OER/OER%20deel%201%20MBO-SGbonaire%202015-2016.pdf> (02.08.2015 van internet)

voor mbo-1-2-3 en 3F voor mbo-4, voor alle vaardigheden.³⁴ Bij het vaststellen van deze streefniveaus is, zo zegt de OER, rekening gehouden met studenten die hun studie in Nederland willen voortzetten, omdat zowel in mbo als hbo deze niveaus toelatingseis zijn. De OER vermeldt verder dat elke student alle examens maakt in talen van zijn/haar opleiding en dat de behaalde resultaten, inclusief behaald niveau, op een certificaat, behorende bij het diploma, worden vermeld. Om elke student de mogelijkheid te geven een examen voor taalvaardigheid te maken op het moment dat hij/zij deze vaardigheid voldoende beheerst, wordt taal op maat gegeven. Na het behalen van het examen voor een taalvaardigheid, gaat de student door met het volgende niveau.³⁵

Terwijl voor de vreemde talen Engels en Spaans het niveau waarop deze talen moeten worden afgesloten, niet alleen per kwalificatieniveau, maar ook per opleiding verschilt, geldt dit laatste niet voor de (nog vreemdere taal) Nederlands. Een arbeidsmarkt-assistent op niveau 1 en een timmerman op niveau 2 dienen Nederlands (alle vaardigheden) op hetzelfde niveau af te sluiten als een leisure en hospitality host op niveau 3.

Net als in Nederland worden vanuit twee invalshoeken eisen aan de taalvaardigheid Nederlands gesteld:³⁶

1. *generieke eisen*: gelden voor alle kwalificaties op eenzelfde niveau, conform de wet *Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen*. Deze formeel vereiste niveaus zijn vanaf 1 augustus 2010 verplicht en worden in het mbo deels getoetst via centrale examens. Deze referentieniveaus zijn in de wet vastgelegd en opgenomen in deel B van de kwalificatiedossiers.³⁷

³⁴ Het vak Nederlands telt nog niet mee voor de examenuitslag, hetgeen volgens de Inspectie “ook in de nabije toekomst niet het geval zal zijn.” De referentieniveaus voor Nederlands gelden ook nog niet in het mbo en een tijdstip van invoering is nog niet bepaald. Pas wanneer in de kwalificatiedossiers eisen zijn opgenomen mb.t. het Nederlands, zal het vak Nederlands in de centrale examinering worden opgenomen.

³⁵ *OER-deel 1 SGBonaire* 2014. Zie: Onderwijs en examenregeling Beroepsopleidingen MBO Deel 1 Geldend voor de cohorten gestart in augustus 2015, MBO SG Bonaire.

³⁶ Zo liggen bij de niveau 3-opleiding tot kok en gastheer/-vrouw de beroepsspecifieke eisen in de examinering hoger (namelijk op 3F voor luisteren, gesprekken voeren en spreken) dan het generieke 2F-niveau en volgen deze studenten een aanvullend programma voor Nederlands. (*MBO Hospitality, Toelichting Studiehandleiding KOK /Gastheer KOK/GHV BOL / Zelfstandig werkend KOK/Gastheer*, augustus 2012).

³⁷ Generieke kwalificatie-eisen zijn de door de overheid bepaalde generieke eisen voor een kwalificatie die onderdeel uitmaken van de basis van een kwalificatiedossier. Het gaat om eisen aan Nederlandse taal en aan rekenen conform het referentiekader, Engels volgens het CERF/ERK (alleen voor mbo-4) en Loopbaan en Burgerchap. Generieke examenonderdelen zijn niveaugebonden examenonderdelen die voor alle studenten gelden en die betrekking hebben op de examinering van algemene kwalificatie-eisen voor Nederlandse taal en rekenen (en Engels voor studenten op niveau 4-opleidingen). De centrale examinering van deze vakken wordt in stappen ingevoerd. Voor mbo-4 opleidingen moeten studenten vanaf 2014-2015 (Nederlands) en 2015-2016 (rekenen) verplicht centrale examens afleggen. Studenten die een opleiding mbo-2 of mbo-3 volgen, waarbij de behaalde resultaten nog niet meetellen voor het diploma. (<http://www.kwalificatiesmbo.nl/Begrippenlijst.html>)

2. *beroepseisen per opleiding* zijn per vaardigheid gespecificeerd; ze kunnen hoger of lager liggen dan de generieke eisen. De eisen t.a.v. beroepstaalvaardigheid zijn opgenomen in Deel D van de kwalificatiedossiers.

Voor Nederlands in Nederland zijn generieke eisen te verdedigen; Nederlands is daar de gemeenschapstaal en voor mbo-studenten niet alleen relevant in het kader van vereisten van het uit te oefenen beroep, maar ook in het kader van Loopbaan en Burgerschap. De beheersing van de Nederlandse taal is daar een elementaire vaardigheid om als burger in de samenleving te kunnen functioneren en om door te kunnen stromen naar vervolgoopleidingen. Daarbij is vooral gekeken naar wat iemand nodig heeft en wat van iemand verwacht mag worden in het maatschappelijk functioneren in het algemeen én specifiek voor de vervolgoopleiding(en) waartoe de kwalificatie recht op toegang geeft.

Het is de vraag of dit op dezelfde manier en in gelijke mate opgaat voor Bonaire. Is het, in het kader van *burgerschap*, niet logischer eisen aan Papiamentu, als grootste omgevingstaal, te stellen en wel 2F als maatschappelijk minimumniveau, dat van alle burgers te verwachten? ³⁸ Is het op basis daarvan niet zeer wel te verdedigen dat Papiamentu als vak verplicht onderdeel zou moeten zijn van het generieke onderwijsdeel voor *alle* opleidingen, net zoals dat in Nederland met Nederlands het geval is? Overigens strookt dit ook met het voorstel in het Taalunierapport Papiamentu vooral “de functie van identiteitsvormende factor in sociaal, cultureel en maatschappelijk opzicht” toe te dichten.

Het verdient aanbeveling te bekijken of generieke eisen Nederlands voor alle opleidingen noodzakelijk zijn of dat in bepaalde opleidingen (op een bepaald kwalificatieniveau) kan worden volstaan met beroepstaaleisen ten aanzien van de verschillende taalvaardigheden.

Een gedifferentieerd taalprofiel Nederlands dient ook rekening te houden met de in de opleiding gehanteerde instructietaal. Binnen opleidingen op niveau 3 en 4 is Nederlands instructietaal en dat stelt bepaalde eisen aan de taalvaardigheid. Voor de kwalificatieniveaus 1 en 2 is het de bedoeling dat Papiamentu instructietaal (onderwijs en examens) wordt en Nederlands uitsluitend een vak. Dit zou kunnen betekenen dat er voor die kwalificatieniveaus geen generieke eisen, maar alleen beroepstaaleisen aan het Nederlands worden gesteld, die per

³⁸ In *Kwalificatie-eisen Loopbaan en burgerschap* (2012), een document dat onlosmakelijk verbonden is met alle kwalificatiedossiers (Deel B, formele vereisten), worden binnen het begrip burgerschap vier dimensies onderscheiden: de *politiek-juridische dimensie*, betreffende de bereidheid en het vermogen om deel te nemen aan politieke besluitvorming; de *economische dimensie*, uitgesplitst in twee deelgebieden, betreffende 1. adequaat functioneren op de arbeidsmarkt en binnen een bedrijf en 2. verantwoord handelen op de consumptiemarkt; de *sociaal-maatschappelijke dimensie*, betrekking hebbende op de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de gemeenschap en daar een actieve bijdrage aan te leveren; 4. de dimensie *vitaal burgerschap*, betreffende de bereidheid en het vermogen om te reflecteren op de eigen leefstijl en zorg te dragen voor de eigen vitaliteit als burger en werknemer. *Loopbaanoriëntatie* en *-ontwikkeling* heeft maatschappelijk gezien betrekking op employability en ondernemerschap (sturing geven aan het vinden van betekenisvol werk of vervolgoonderwijs) en op de persoonlijke ontplooiing.

opleiding en per vaardigheid kunnen verschillen. Daarbij dienen wel aanvullende eisen voor Nederlands te worden gesteld met het oog op doorstroming van niveau 2 naar niveau 3, waar Nederlands instructietaal is.

Met betrekking tot eisen van de arbeidsmarkt zou in gesprek met de ROA en de mbo-opleiders bekeken kunnen worden of 2F/3F voor alle vaardigheden Nederlands een vereiste is op de héle arbeidsmarkt of dat de eisen ten aanzien van beheersing van bepaalde vaardigheden in het Nederlands niet afhankelijk zouden moeten worden gesteld van de beroepssector. Bekeken zou kunnen worden of het in het kader van de herziene kwalificatiedossiers, die per 1 augustus 2016 moeten ingaan, mogelijk is Nederlands en Papiamentu anders te positioneren en de eisen aan Nederlands (en Papiamentu) specifiek in te vullen.

De gedachten van de inspectie in haar tussentijdse rapportage (2014) lijken dezelfde richting uit te gaan, wanneer zij stelt dat voor leerlingen voor wie het beroepsperspectief in het Caribisch gebied ligt, een goede beheersing van het Nederlands minder een vereiste is dan voor leerlingen die met een havo/vwo-diploma in Europees Nederland een vervolgopleiding willen volgen. *“De huidige eisen doen wellicht een te groot beroep op het vermogen van alle leerlingen om zich deze voor hen vreemde taal eigen te maken. Nu gaat een groot deel van het curriculum en de onderwijstijd uit naar Nederlandse taalverwerving en het succes hiervan is beperkt. Denkbaar is dat de onderwijskansen van veel leerlingen meer gebaat zijn bij alternatieve routes waarin Nederlands een minder belangrijke plaats heeft –bijvoorbeeld door het als een moderne vreemde taal aan te bieden, of door schakelcursussen te volgen als voorbereiding op een vervolgopleiding in Europees Nederland.”*³⁹

5.2 Papiamentu

5.2.1 Bekwaamheid en bevoegdheid docenten

5.2.1.1 Professionalisering van zittende leerkrachten

5.2.1.2 Lerarenopleidingen

5.2.2 Les- en toetsmateriaal

5.2.2.1 Taalmethode Papiamentu

5.2.2.2 Methodes overige vakken (niveau 1-2, met Papiamentu als instructie-

taal)

5.2.2.3 Toetsmateriaal

5.3 Onderwijsactiviteiten algemeen

5.4 Onderwijsconstructie

5.5 De school als geheel

³⁹ Inspectie van het Onderwijs, Ministerie van OCW *Onderwijsverbetering in Caribisch Nederland. Het onderwijs op Bonaire, Sint Eustatius en Saba, drie jaar na 10 oktober 2010*, maart 2014.

6 Voorwaarden

Om het hier geadviseerde te kunnen uitvoeren teneinde het onderwijs en in het bijzonder het taalonderwijs te kunnen optimaliseren, dient voldaan te worden aan cruciale voorwaarden. Deze zijn samen te brengen onder de kop Taalplanning van het Papiamentu. Wetgeving en financiën die doorgaans onderdeel vormen van een taalbeleidsplan, worden hier afzonderlijk aan de orde gesteld, aangezien die apart worden genoemd in de opdracht van de expertgroepen.

6.1 Taalplanning van het Papiamentu

Als in een gemeenschap bewust gewerkt wordt aan de regulering van de taalsituatie, spreekt men over taalplanning. Door interventie van de politiek kan de voorbereidende planning omgezet worden in beleid. Er is dan sprake van taalpolitiek en taalbeleid. Om alle aandachtsgebieden te dekken bij de taalplanning wordt onderscheid gemaakt tussen de drie taaldomeinen: status- en corpus- en distributieplanning. Bij het domein *status*, gaat het om de maatschappelijke positie en prestige van de talen. Daar vallen bijvoorbeeld wetgeving en onderzoek onder. Werken aan het *taalcorpus* is werken aan de taal, aan de structuur van de taal zelf. Met *distributieplanning* wordt de verspreiding van de relevante talen in de gemeenschap bedoeld. Het belangrijkste kanaal is het onderwijs. Naast de drie taalplandomeinen kunnen tevens de planningsniveaus onderscheiden worden: macro- (nationaal), mezo- (school-) en microniveau (klasniveau). Zo zijn activiteiten als: (a) verdere standaardisering van het Papiamentu, (b) het maken van bijbehorende woordenlijsten, (c) woordenboeken, (d) grammatica's enz. activiteiten die onderdeel zijn van corpusplanning. Het vervaardigen van elk van deze benodigdheden werkt telkens statusverhogend voor een jonge taal als het Papiamentu. Anderzijds vormen deze producten de basis voor het produceren schoolboeken. Het schoolmateriaal in het Papiamentu is weer een van vereiste om een degelijke invoering in het onderwijs en versterking van wettelijke status en maatschappelijke positie te verbeteren. Het opleven van de Bonairiaanse gemeenschapstaal zorgt ervoor dat leerders en burgers in de Papiamentutalige maatschappij kunnen functioneren en trots kunnen zijn op hun taal en cultuur (identiteit). De emancipatorische werking die daar vanuit gaat, is versterkend op macro-niveau. Wat er moet gebeuren met de taal die maatschappelijk, sociaal, cultureel gezien de prominente rol heeft is dus de taalplanning bevorderen. Door middel van taalplanning kan deze belangrijke rol maatschappelijk worden vormgegeven en in het onderwijs functioneel worden ingezet. Tevens kan bij taalplanning bewust worden gestimuleerd dat de taal de zo lang bevochten status en waardigheid blijft behouden. De identiteit en zelfwaardering, in en buiten het onderwijs zullen gaandeweg nog meer versterkt worden.

6.2 Wetgeving

Nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij vormen aanleiding voor het ontwerpen van nieuwe wetsvoorstellen. Zo zullen de wijzigingen en aanpassingen voortvloeiend uit de veranderingen inzake het taalonderwijs vertaald dienen te worden naar geschikte voorstellen. Het kunnen rijkswetten of lokale verordeningen zijn van het OLB.

Een toepasselijk voorbeeld van consequenties van lokale wetgeving voor het lokaal handelen is het feit dat op 14 februari 2013 twee Eilandsverordeningen bij het Openbaar Lichaam Bonaire van kracht zijn geworden: (1) de Verordening schrijfwijze Papiaments, en de (2) Verordening Talen Bestuurlijk Verkeer. Bovenstaande nieuwe wetten hebben ertoe geleid dat er een opleidingsvraag is ontstaan vanuit de RCN. De medewerkers die de brieven van burgers, bedrijven of instellingen moeten beantwoorden of medewerkers die schriftelijke uitingen naar buiten toe doen in het Papiamentu moeten dit doen volgens de vastgestelde schrijfwijze.

Bij het regelen van de wetgeving dient de positionering van het Papiamentu in de WPO-BES, WVO-BES en WEB-BES voor de verschillende onderwijsniveaus aandacht te krijgen.

Een in te stellen expertgroep zal moeten nagaan in hoeverre bestaande kerndoelen/eindtermen voor de vakken Nederlands (als vreemde taal) en Papiamentu bij voorkeur gezamenlijk voor de drie Benedenwindse eilanden wijzigingen behoeven. Na validering van de kerndoelen/eindtermen door betrokkenen, dient de wettelijke vastlegging van deze kerndoelen/eindtermen plaats te vinden. Er zal een ontwikkelgroep voor leerlijnen ingesteld moeten worden, die externe ondersteuning krijgt toegewezen. Wellicht kan dat geschieden m.b.v. op Curaçao ontwikkelde leerlijnen.

6.3 Financiën

In het kader van deze quick scan is het presenteren van uitgebreide calculaties niet uitvoerbaar. De expertgroep verwacht dat de kosten voor het realiseren van Papiamentu in het onderwijs op Bonaire zoals hier voorgesteld (als instructietaal zeker bij de aanvang van het PO) verhoudingsgewijs redelijk zullen zijn. Het voorbereiden van het wettelijk kader zal voornamelijk door overheidsfunctionarissen worden uitgevoerd. Niettemin kan uitbesteding overwogen worden, wanneer de omstandigheden dit noodzakelijk maken. Uiteraard zijn er wel extra investeringen nodig voor de interventies als professionalisering, lesmateriaal en toetsing. Daarvoor is een begroting nodig. Voor deze calculaties kunnen deskundigen t.z.t. gebruikmaken van bij te stellen kengetallen en tarieven voor lessen, materiaal- en toetsontwikkeling. In de voorbije 15 jaar is er veel ervaring opgedaan met vervaardigen van materiaal voor het vak Papiamentu bij de uitvoering van het OJSP (Onderwijs Jeugd Samenwerkingsprogramma). De overheidsstichting voor taalplanning op Curaçao de Fundashon pa Planifikashon di Idioma (FPI) ontwikkelde de methoden voor de materialenlijn Papiamentu voor de scholen op Bonaire en Curaçao. Aruba gebruikt al het ontwikkelde materiaal in aangepaste vorm. Dit bewijst dat een samenwerking op de Benedenwinden voor het Papiamentu niet alleen maar voordeliger is, maar dat de kans op een sterker product groter wordt. Door de niet-commerciële productie en idem heruitgave betekent dit op termijn een besparing van 20-30%. Inhoudelijke revisie kan ook door lokale deskundigen uitgevoerd worden. Daardoor blijft de beheersing en aanpassing van de inhoud in eigen handen. Ook de overschakelmethode dienen ontwikkeld te worden. De expertgroep verwacht dat door de lokaal reeds opgedane ervaring

doelmatiger kan worden gewerkt en dat er nog meer winst kan worden geboekt door samenwerking tussen de eilanden.

7 Conclusies

Hieronder staan de belangrijkste conclusies en bevindingen beknopt weergegeven als antwoord van de expertgroep Papiamentu op de vragen die de staatssecretaris stelde.

(1) Om de gevolgen van het NTU-advies, zelfs op hoofdlijnen, in kaart te brengen, zouden de expertgroepen wat meer tijd nodig hebben. Dit belangrijke vraagstuk over taalonderwijs is polemisch van aard, ligt gevoelig, is omvangrijk en heeft een lange geschiedenis. Uit literatuur blijkt dat wereldwijd onderzoek geen eenduidig antwoord biedt voor goed meertalig onderwijs. Ontplooiing van de leerling in brede zin is het omvattende doel.

Het advies van de NTU, dat het Nederlands vanaf groep 1 de instructietaal wordt, is niet zonder meer in te voeren. Naar het zich laat aanzien deelt de huidige Bonairiaanse overheid het standpunt van de NTU niet. De reactie op het NTU-rapport en de voornemens van de staatssecretaris, zouden binnenkort door de Bonairiaanse overheid in een brief aan de staatssecretaris kenbaar worden gemaakt (uitspraken van gedeputeerden in een bijeenkomst van 11 juli 2015 over het NTU-advies). Of er draagvlak bij de schoolbesturen (het bevoegd gezag) hiervoor is, is niet helemaal duidelijk, aangezien de besturen zich hier nog formeel over moeten uitspreken. De Bonairiaanse verenigingen voor het Papiamentu gesterkt door die van de andere eilanden en Nederland – vijf in totaal – hebben dit advies in aanwezigheid van gedeputeerden in een publieke bijeenkomst aan de orde gesteld. Van de ouders beschikt de groep niet over een standpunt. Er is geen overkoepelende vertegenwoordiging van ouders.

Papiamentu als enige instructietaal, gecombineerd met Nederlands als vreemde taal zou een eerste optie zijn. Doorgaans is de maatschappelijke acceptatie van zo'n extreem model klein. Echter, de optie met Papiamentu als instructietaal bij de aanvang van de school en vervolgens het Nederlands voor de hoofdstroom is nu actueel ingevoerd vanaf begin 2000. Deze optie lijkt inmiddels maatschappelijk aanvaardbaar. Dat de prestaties sinds de invoering van het Papiamentu niet aanmerkelijk zijn verbeterd, kan niet geweten worden aan de introductie van het Papiamentu in het onderwijs. Meer leerlingen leerden technisch lezen, en het begrip bij het lezen steeg en het leesplezier nam toe. Er zijn te veel vernieuwingen (ontwikkelingsgericht leren en multi-age benadering) tegelijk ingevoerd. Voor het vak Papiamentu zelf is het benodigde materiaal vervaardigd. Maar, de productie van schoolboeken en ander didactisch materiaal voor de andere 7 educatiegebieden bleef uit. Lokaal materiaal in het Nederlands is ook sterk verouderd. Een nieuwe methode Nederlands als vreemde taal is ook nooit geschreven. (2) De mogelijke c.q. wenselijke interventies die nodig zijn om de 'ideale situatie', om recht te doen aan het afzonderlijke belang van beide talen in het taalonderwijs worden bij het plan van aanpak aan de orde gesteld. (3) Ook het benoemen van de actiepunten die uit 1 en 2 voortvloeien, worden beknopt verwoord in het plan van aanpak. (4) Dit geldt ook voor zaken die om een nadere inventarisatie vragen, maar niet binnen de huidige 'quick scan' zijn meegenomen. (5) De route, inclusief de volgorde van de te nemen acties zijn in de schets van

het plan van aanpak opgenomen. (6) Om de onder 5 genoemde route te vertalen naar een realistisch tijdspad was te prematuur gezien het advies van de Expertgroep Papiamentu.

Er is in de rapportage steeds onderscheid gemaakt tussen de schoolniveaus: voorschoolse educatie, PO, VO en MBO. Aan de genoemde doelstellingen in de opdracht is de groep niet toegekomen. Antwoord op de vraag of de kwantiteit en de kwaliteit van het taalcontact voldoende zijn om deze doelstellingen te behalen, kan de expertgroep niet geven. Dit antwoord kan verkregen worden door middel van empirisch onderzoek dat binnen deze quick scan niet past.

Ten behoeve van de (7) bekwaamheid en bevoegdheid van docenten is voor zittende leerkrachten cursusaanbod besproken. Belangrijk bij nieuwe scholingstrajecten is een oriëntatie waarbij de leerling en zijn ontwikkeling centraal staat. Dit vraagt om meer differentiatie. Bedenk wel, dat differentiatie en vaststaande eindtermen niet altijd samen gaan. Bij meer persoonlijke aandacht en differentiatie zal de leerkracht vraagstukken moeten omzetten in relevante organisatorische en didactische maatregelen in de klas. Om die reden wordt gepleit voor academisering van initiële tweede- en derdegraads opleidingen. (8) Het les- en (toets)materiaal dat nog ontbreekt, zit voor het Papiamentu vooral in de ondersteunende sfeer. De totaalmethoden zijn reeds vervaardigd voor de groep leerders van 4 tot 18 jaar. Aan een beschrijving van eisen waaraan materialen dienen te voldoen, zodat ze bijdragen aan taalontwikkeling en passen in de lokale context is hier uitgebleven. Welk bestaand materiaal op Bonaire of elders bruikbaar is en/of bruikbaar te maken is, is geïnventariseerd. Het bepalen van een termijn waarbinnen al het materiaal gemaakt kan worden kan pas in een later stadium. Op de vragen 9 tot en met 14 wordt beperkt ingegaan in het verslag.

Uitgaande van het Bonairiaanse kind en zijn ontwikkeling, zal naar ons oordeel in een 'ideale situatie', het onderwijs worden aangeboden in de taal waarin het kind zich het meest comfortabel voelt, de primaire socialisatie en de thuistaal: voor de meeste leerlingen het Papiamentu. Bij de aanvang van het formele onderwijs is dit imperatief om de mismatch tussen de thuistaal en de uiteindelijke schooltaal te minimaliseren. De introductie van schoolse vaardigheden, waaronder taal- en rekenonderwijs, wordt door introductie van een nog niet te begrijpen tweede taal minder drastisch. Ook het proces van aanvankelijk lezen dient in het Papiamentu plaats te vinden. De koppeling van decodeervaardigheden en begrip is dan optimaal. De kans op functionele geletterdheid is dan groter.

Aangezien de hele materialenlijn voor het leren van het Papiamentu in hoofdlijnen reeds beschikbaar is, is de continuering en verdergaande invoering praktisch haalbaar. Nog sterker, de materialen worden nu al gebruikt in het Bonairiaanse onderwijs. De recent (tussen 2002 en 2014) ontwikkelde leergangen voor het Papiamentu met totaalmethoden zijn voornamelijk synthetische methoden, ofwel totaalmethoden waarin alle doelen en leerlijnen in één methodedeel uitgewerkt zijn. Desondanks is ondersteunend deel materiaal nodig. Te denken valt aan ondersteunend materiaal op de verschillende schoolniveaus zoals: werkboeken, woordenboeken, schoolgrammatica's, spelling- en stijlboekjes, oefenboeken voor goed taalgebruik, kinder- en jeugdliteratuur. Om het officiële schoolvak Papiamentu naar behoren te kun-

nen onderwijzen en te leren is het bijbehorende materiaal zonder meer onontbeerlijk. Rekening houdend met de schaal, is het raadzaam om bij het ontwikkelen en vervaardigen van de boeken en ander materialen de mogelijkheid te bieden aan de drie eilanden om dit in gezamenlijkheid te realiseren.

Het advies van de NTU stelt dat de functie van de talen verschilt en dat er een duidelijk onderscheid gemaakt moet worden tussen de rollen van het *Nederlands* en het *Papiamentu*: het *Nederlands* vervult voornamelijk de functie van toegangspoort naar (kennis)ontwikkeling en het *Papiamentu* daarentegen is van groot belang voor ontwikkeling van de eigen identiteit in sociaal-cultureel en maatschappelijk opzicht. Deze stelling wordt in de gedachtewisseling in de expertgroepen bestreden.

Van belang is te verwijzen naar de zogeheten onderwijsagenda die getekend is door OCW, de drie OLB's en andere onderwijsactoren in 2011. De tekst luidt letterlijk: 'Leerlingen krijgen de kans om een diploma te behalen dat gelijkwaardig is aan een diploma dat in Europees Nederland is afgegeven. Het doel is dat in 2016 de onderwijskwaliteit van de scholen in Caribisch Nederland op een naar Nederlandse en Caribische maatstaven aanvaardbaar niveau is. Bij de inspanningen om dit doel te realiseren moet worden bedacht dat de Ausgangssituatie heel verschillend is. De drie eilanden verschillen van elkaar en van Europees Nederland. Ieder eiland heeft een eigen cultuur, een eigen geschiedenis en een eigen cultuur, een eigen geschiedenis en een eigen identiteit. Op alle drie de eilanden is voor veel leerlingen het Nederlands niet de moedertaal. Ook vanwege de schaal en de afstand is het niet mogelijk om het onderwijs op exact dezelfde manier te organiseren als in Europees Nederland. Om die redenen is voor het onderwijs in Caribisch Nederland een eigen onderwijsagenda voor de komende periode opgesteld. (Onderwijsagenda, 2011: 1)

De tekst vermeldt: '... en Caribische maatstaven aanvaardbaar ...', het gevoel of de ervaring is dat de interpretatie in de praktijk vervallen is tot: '... naar Nederlandse maatstaven aanvaardbaar niveau...' Onder andere door de prestatiedruk en daaraan gekoppeld Europees-Nederlandse criteria, laten ook de scholen gaandeweg deze principeafspraken los. Juist deze afspraken, die de lokale context gewicht geven, raken in de vergeethoek.

8 Plan van aanpak

Ten behoeve van een nader uit te werken vollediger plan van aanpak worden hieronder puntsgewijs, in de vorm van aanbevelingen, aangegeven welke acties naar de overtuiging van de expertgroep Papiamentu ondernomen dienen te worden. Meerdere intervisiemomenten met de actoren in een volgende fase moeten ertoe leiden dat deze actielijst wordt bijgesteld, aangevuld en verfijnd.

Te ondernemen acties:

- positionering van het Papiamentu in de WPO-BES, WVO-BES en WEB-BES;
- instellen expertgroep aanpassing kerndoelen/eindtermen Nederlands (als vreemde taal) en Papiamentu bij voorkeur gezamenlijk voor de drie Benedenwindse eilanden;
- validering kerndoelen/eindtermen door betrokkenen;
- wettelijke vastlegging van kerndoelen/eindtermen;
- instellen ontwikkelgroep leerlijnen, met externe ondersteuning (wellicht m.b.v. op Curaçao ontwikkelde leerlijnen?);
- professionalisering Nederlandse inspectie, opdat deze het onderwijs op Bonaire kan beoordelen aan de hand van de aangepaste referentieniveaus, kerndoelen, eindtermen, vakleerplannen en leerlijnen.
- instellen van werkgroepen t.b.v. ontwikkeling revisie en aanpassing van een referentiekader met referentieniveaus Papiamentu, bij voorkeur gezamenlijk voor de drie Benedenwindse eilanden⁴⁰;
- validering van voorgestelde niveaus door betrokkenen met externe ondersteuning t.b.v. universelere inbedding;
- wettelijke vaststelling van de niveaus;
- instellen van een intereilandelijke werkgroep t.b.v. de voorbereiding van een taalunie voor het Papiamentu;
- belangrijk daarbij is dat t.b.v. de normalisering, uitbouw en modernisering van het Papiamentu nieuwe (digitale) technieken toegepast worden;
- daarbij dient externe expertise vanuit o.a. de NTU (Nederlandse Taalunie) en INL (Instituut voor Nederlandse Lexicologie) de infrastructuur van het Papiamentu verrijkingmogelijkheden te bieden;
- naast onderzoek naar de taal zelf, corpusonderzoek, dient er onderzoek op te starten met als thema het verwerven, het leren en het onderwijzen van het Papiamentu en het Nederlands als vreemde taal;
- een kleine commissie van onderzoekers stelt in overleg met het veld een onderzoeksplan op, waarin de relevante onderzoeksonderwerpen geïnventariseerd worden; de commissie adviseert over prioriteiten, over de korte en middellange termijn.
- ook het leren van het Papiamentu in samenhang met het Nederlands en andere talen dient een onderwerp te zijn;
- de lokale wetenschaps- en onderzoeksinstellingen dienen in combinatie met wetenschaps- en onderzoeksinstellingen in het koninkrijk en daarbuiten dit te bestuderen;

⁴⁰ Voor het mbo is voor het Papiamentu (en ook voor het Nederlands, Engels en Spaans) een handleiding voor de leraar beschikbaar ontwikkeld door ICE i.s.m. RKCS, FPI, UoC: Manual Portafolio Papiamentu, 2015. Hierin worden het referentiekader en de referentieniveaus Papiamentu aangeboden.

- er dient te worden nagegaan in hoeverre hiervoor te bestemmen middelen via NWO d.m.v. oormerking met NWO-criteria onderzoek op niveau kan bevorderen;
- instellen van een (intereilandelijke) werkgroep t.b.v. inventarisatie en een uitgewerkt productieplan voor een adequaat leerstofaanbod voor het vak Papiamentu voor alle schoolniveaus en alle onderwijstypen.
- instellen van een (intereilandelijke) werkgroep t.b.v. inventarisatie en een uitgewerkt productieplan voor een adequaat leerstofaanbod voor de andere schoolvakken in het Papiamentu voor de aangegeven schoolniveaus en schooltypen.
- Instellen van een werkgroep die t.b.v. de basiskwaliteit het bestaande leerstofaanbod in het Papiamentu screent. Daarbij gaat het om onderwijs- en leermiddelen die gebaseerd zijn op moderne onderwijskundige en vakdidactische principes met betrekking tot de inhoud en de structurering van het leer- en vormingsgebied. Een kwaliteitskenmerk is ook of het leerstofaanbod voldoet aan de kerndoelen en dat het aanbod in voldoende mate is afgestemd op leerlingen met taal- en leerproblemen.
- Aangezien menige informant te kennen gaf, wat meer inbreng te wensen bij een dergelijk advies, is hier de raadgeving om ten behoeve van een breder draagvlak meer informanten te benaderen met een grotere spreiding en conclusies aan relevante actoren voor te leggen.
- Bij mogelijk vervolgonderzoek op Bonaire is het aan te bevelen met meer informanten te spreken. De lijst van informanten is bij deze quick scan beperkt gebleven tot 15 individuele personen.
- Het is wenselijk dat een team van o.a. taalonderwijsdeskundigen en financieel deskundigen de bijpassende begroting levert.
- Het ontwerpen en schrijven van het geschikte wettelijk kader zal voornamelijk door overheidsjuristen worden uitgevoerd. Niettemin kan uitbesteding overwogen worden, wanneer de omstandigheden dit noodzakelijk maken.
- De begroting voor de investering t.b.v. interventies als professionalisering, lesmateriaal en toetsing moet op korte termijn gereed zijn. Daarin wordt ook de fasering van de financiering opgenomen.
- Voor deze calculaties kunnen deskundigen t.z.t. gebruik maken van ontwikkelde kengetallen en tarieven voor het ontwikkelen en produceren van materiaal, en toetsen. Er is immers ook gedurende de voorbije 15 jaar veel ervaring opgedaan met het vervaardigen van materiaal voor het vak Papiamentu bij de uitvoering van het OJSP voor de scholen op Bonaire, Curaçao en Aruba
- Omdat het financieel voordeliger is (20-30% besparing) en het de inhoud ten goede komt, is het raadzaam dat de drie Benedenwindse eilanden de productiewerkzaamheden combineren.

Scholing

- In het document: Onderwijsagenda voor Caribisch Nederland: samenwerken aan kwaliteit, van 25 maart 2011 is vastgelegd dat leraren die dat nodig hebben bijscholing krijgen in Nederlandse taal en rekenen. Er dient afgesproken te worden dat voor Bonaire deze opsomming aangevuld wordt met de taal Papiamentu. (zie p. 6 van het protocol)
- Het ministerie van OCW laat toetsen aanpassen aan de lokale context en vertalen en zorgt ervoor dat scholen hulp kunnen krijgen bij de interpretatie van toetsresultaten. (p. 6)
- Verder vermeldt het genoemde document dat in het kader van ondersteuning het ministerie van OCW leraren in staat stelt om zich bij te scholen in pedagogisch-didactische vaardigheden en in Nederlands. Het ministerie van OCW biedt scholen steun bij het werken met referentieniveaus. Dit moet eveneens voor het Papiamentu gelden.
- Daaropvolgend is in hetzelfde document te lezen dat de openbare lichamen de oprichting van een werkgroep Taal op ieder eiland ondersteunen. De werkgroep dient zich bezig te houden met samenwerking en afstemming van taalbeleid tussen de scholen en instellingen op het eiland. (p. 7). Indien genoemde taalwerkgroep deze afspraken alsdan niet voldoende gestalte heeft kunnen geven, is het aan te bevelen om deze taalwerkgroep weer te activeren.

BIJLAGE I AFKORTINGEN

EOZ	EXPERTISECENTRUM ONDERWIJSZORG BONAIRE
ERK	EUROPEES REFERENTIEKADER VOOR MODERNE VREEMDE TALEN
CBS	CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK
CITO	STICHTING CITO INSTITUUT VOOR TOETSONTWIKKELING
ICT	INFORMATIE- EN COMMUNICATIETECHNOLOGIE
FPI	FUNDASHON PA PLANIFIKASHON DI IDIOMA
HAVO	HOGER ALGEMEEN VORMEND VOORTGEZET ONDERWIJS
HBO	HOGER BEROEPSONDERWIJS
INL	INSTITUUT VOOR NEDERLANDSE LEXICOLOGIE
MAVO	MIDDELBAAR ALGEMEEN VOORTGEZET ONDERWIJS
MBO	MIDDELBAAR BEROEPSONDERWIJS
NMT	NEDERLANDS ALS MOEDERTAAL
NT1	NEDERLANDS ALS EERSTE TAAL
NT2	NEDERLANDS ALS TWEEDE TAAL
NTU	NEDERLANDSE TAAL UNIE
NVT	NEDERLANDS ALS VREEMDE TAAL
NVTIC	NEDERLANDS ALS VREEMDE TAAL IN HET CARIBISCH GEBIED
OCW	(MINISTERIE VAN) ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP
OER	ONDERWIJS- EN EXAMENREGELING
OJSP	ONDERWIJS JEUGD SAMENWERKINGSPROGRAMMA
OLB	OPENBAAR LICHAAM BONAIRE
PO	PRIMAIR ONDERWIJS
PRO	PRAKTIJKONDERWIJS
RCN	RIJKSDIENST CARIBISCH NEDERLAND
SBO	SECUNDAIR BEROEPSONDERWIJS
Vmbo	VOORBEREIDEND MIDDELBAAR BEROEPSONDERWIJS
Vsbo	VOORBEREIDEND SECUNDAIR BEROEPSONDERWIJS
Vwo	VOORBEREIDEND WETENSCHAPPELIJK ONDERWIJS
WEB BES	WET EDUCATIE EN BEROEPSONDERWIJS BES
WPO BES	WET PRIMAIR ONDERWIJS BES
WVO BES	WET VOORTGEZET ONDERWIJS BES

BIJLAGE II GEÏNTERVIEWDE PERSONEN

Deze lijst bevat de namen, functie en instelling van de personen die de expertgroepen hebben gesproken in het kader van deze quick scan.

Patricia Angela	Directeur	Kolegio Papa Cornes
Charlotte Dortalina	Adjunct-directeur	Kolegio Papa Cornes
Helmuth van Berlo	Senior Adviseur Taalgebruik	Nederlandse Taalunie
Eveliëne Coenen	Directeur	Openbaar schoolbestuur
Lydia Emerencia	Directeur	Scholengemeenschap Bonaire
Juraima Josefa	Adjunct-directeur	Kolegio Kristu Bon Wardador
Sergja Juliana-Winklaar	Functionaris PO	Rooms-Katholiek Schoolbestuur
Enigma Giskus	Directeur	Kolegio Reina Beatrix
Josephien Goitia	RT'er, IB'er	Kolegio Reina Beatrix
Ellen Kok	Ambulante begeleider	EOZ: St. Expertisecenter Onderwijs Zorg Bonaire
Harry Rops	Directeur	EOZ: St. Expertisecenter Onderwijs Zorg Bonaire
Andre Sijtsma	Directeur	Pelikaanschool
Frans Teunissen	Directeur	Teunissen Consult oud-UHD RUU
Carine Thielman	Directeur	Kolegio Kristu Bon Wardador
Ludo Verhoeven	Wetenschappelijk directeur Hoogleraar Pedagogische Wet.	Expertisecentrum Nederlands Radboud Universiteit
Jubella Balentien	Directeur	Skol Watapana
Nilva Wout	Directeur	Rooms-Katholiek Schoolbestuur

BIJLAGE III SAMENSTELLING EXPERTGROEP PAPIAMENTU

Marie Craane (coördinator) is coördinator alfabetisering bij de Bonairiaanse stichting Forma, Studiando pa futuro, het centrum voor beroepsopleiding en volwasseneducatie. In 1995 rondde ze haar opleiding logopedie af. Terug op Bonaire (2002) startte ze een privé logopedische praktijk en werkte bij Forma als spraaktherapeut en leraar met jongeren en ouderen. Ze ontwikkelt didactisch materiaal voor alfabetiseringscursussen en coördineert programma's voor leesbevordering voor ouders en kinderen. Ze is mede-initiator en ontwikkelaar van het lokale digitale audiovisuele lesprogramma Notinèt. Door het digitale aanbod kunnen cursisten buiten het leslokaal werken en tevens biedt het de laaggeletterde volwassen cursisten differentiatiemogelijkheden met veel individuele oefenmomenten.

Sedney Marten was inspecteur van onderwijs en coördinator van de Afdeling Bonaire van de Directie Onderwijs van de voormalige Nederlandse Antillen (2003-2010). Hij was ook studieloopbaanbegeleider bij de Tweedegraadsopleiding Papiamentu van de University of Curaçao op Bonaire. Eerder was hij docent CKV en Papiamentu op de Scholengemeenschap Bonaire (SGB) en lid van de vakleerplanontwikkelgroepen voor beide vakken, voor de Tweede Fase HAVO-VWO. Hij verzorgt thans lessen Papiamentu (spelling en grammatica) aan ambtenaren van het Openbaar Lichaam Bonaire. Hij is tevens lid van de Fundashon Akademia Papiamentu die als doel heeft, het bevorderen, versterken en promoten van het Papiamentu. De heer Marten is beleidsmedewerker van OCW Caribisch Nederland.

Iveth Anthony geeft het vak Papiamentu op de enige Nederlandstalige school op Bonaire. Ze heeft daarvoor als docent Papiamentu les gegeven op de Scholengemeenschap Bonaire. Mevrouw Antony was hoofd van het consumentenbureau op Bonaire: Fundashon Tienda pa Konsumidó. Zij is lid geweest van de Commissie Studie- & Beroepenmarkt. Ze is bestuurslid van de vereniging voor het bevorderen van de algemene gemeenschapstaal Papiamentu: Dushi Papiamentu. Ze is juryvoorzitter geweest bij de jaarlijkse leesbevordingswedstrijden voor de Bonairiaanse jeugd. Ze geeft lessen Papiamentu aan het inkomend Europees-Nederlands medisch personeel van Fundashon Mariadal. Zij volgt de studie Bachelor of Education in Papiamentu aan de University of Curaçao.

Prof. dr. Ronald Severing is hoogleraar Taalverwerving in het bijzonder voor het Papiamentu aan de Universiteit van Curaçao en was directeur (1998-2014) van de stichting voor Taalplanning van de Curaçaose overheid (FPI). Severing studeerde Nederlandse Taal- en Letterkunde aan de Radboud Universiteit en Toegepaste Taalwetenschap in Tilburg. Hij promoveerde in de sociale wetenschappen in Nijmegen (1997) op een longitudinaal empirisch onderzoek over tweetalige geletterdheid en onderwijssucces op Curaçao. Eerder deed hij ook de onderwijzersopleiding en lerarenopleiding MO-A en MO-B Nederlands. Hij heeft onderwijservaring op alle onderwijsniveaus. Severing is hoofdauteur van o.a. de doorlopende methodelijn Papiamentu voor 4- tot 18-jarigen die ingevoerd is op Curaçao, Bonaire en Aruba.

IV BRONNEN

Ball, J. (2008b). *Mother tongue instruction in early childhood education: A selected bibliography*. Paris: UNESCO.

Ball, Jessica (2010). Educational equity for children from diverse backgrounds: Mother tongue-based bilingual or multilingual education in the early years: Literature Review. <http://www.unesco.org/en/languages-in-education/publications> (2015)

Ball, Jessica (2014). *Children Learn Better in Their Mother Tongue. Advancing research on mother tongue-based multilingual education*. Paris: UNESCO

Benson, C., & Kosonen, K. (Eds.) (2013). *Language issues in comparative education: Inclusive teaching and learning in non-dominant languages and cultures*. Rotterdam: Sense Publishers.

Berlo, van, H. (2013). *Nederlands op de Caribische eilanden: Europees of Nederlands referentiekader? Den Haag/Brussel*.

Berlo, van, H. (2013). *NVTiC – Nederlands als Vreemde Taal in het Caribisch gebied*. Brussel/Den Haag.

Berlo, van, H. (2013). *NVT – NT2: één pot nat? Brussel*.

CBS. (2013). *Caribisch Nederland in cijfers (2012)*. Statistisc Netherlands. Den Haag/Heerlen/Bonaire.

CINOP. (2010). *Referentieniveaus taal en rekenen in het mbo: een vergelijking op hoofdlijnen*. Den Bosch.

Cummins, Jim (2008). BICS and CALP: Empirical and Theoretical Status of the Distinction. In: Street, B. & Hornberger, N. H. (Eds.). (2008). *Encyclopedia of Language and Education*, 2nd Edition, Volume 2: Literacy. (pp. 71-83). New York: Springer Science + Business Media LLC.

Faraclas, N., Kester and E., Mijts, E. (2013). *Language of Instruction in Sint Eustatius. Report of the 2013 research group on language of instruction in Sint Eustatius*.

Hooi, Richard (1995). *Mama o yaya ku yu. Vijf weken OPSTAP-Opnieuw op Curacao*. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=83021>

Inspectie van het Onderwijs (2011). *De basiskwaliteit van het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en de Sociale Kanstrajecten Jongeren (SKJ) in Caribisch Nederland*. Utrecht.

Inspectie van het Onderwijs. (2011). De basiskwaliteit van het primair en voortgezet onderwijs in Caribisch Nederland. Utrecht.

Inspectie van het Onderwijs. (2011). Basiskwaliteit zorg in Caribisch Nederland. Utrecht.

Inspectie van het Onderwijs. (2009). Het onderwijs op Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Utrecht.

Maduro, Juan B. (1997). Tweetaligheid Papiamentu - Nederlands op de basisschool op Aruba. Een cross-sectioneel onderzoek naar de tweetaligheid Papiamentu - Nederlands bij leerlingen in de middenbouw van de basisschool op Aruba. Tilburg: KUB: doctoraalscriptie.
<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=90137>

Marti, Evelyn (1994). Taalvaardigheid in het BVO op Curacao. Een peiling van taalvaardigheid Papiamentu/Nederlands in klas 1, 2 en 3 van het Beroepsvoorbereidend Onderwijs. Tilburg: KUB: doctoraalscriptie. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=95949>

Meijerink, H.P. (voorzitter). (2009). Brochure Doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen. In opdracht van het ministerie van OCW. Enschede.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2011). Evaluatie Onderwijsagenda voor Caribisch Nederland – 2012/2013. Den Haag.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2013). Onderwijsagenda voor Caribisch Nederland: samen werken aan kwaliteit. Den Haag.

Onderwijsagenda voor Caribisch Nederland: samenwerken aan kwaliteit, 25 maart 2011

Onderwijsraad. (2008). Advies Vreemde talen in het onderwijs. Den Haag.

Cheraldine, Osepa (1991). Dos idioma, un ta strañu. Een onderzoek naar de taalvaardigheid van kleuters op Curaçao. Tilburg: KUB: doctoraalscriptie.
<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=92037>

Severing, Ronald (1992). Een peiling van de taalvaardigheid Papiamentu-Nederlands in de bovenbouw van de basisschool op Curaçao. Tilburg: KUB: doctoraalscriptie.
<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=89899>

Severing, R. (1992). Een peiling van taalvaardigheid Papiamentu/Nederlands in de bovenbouw van de basisschool op Curaçao, Curaçao: Sede di Papiamentu.

Severing, R. & L. Verhoeven (1995). 'Taalvaardigheid Papiamentu en Nederlands van leerlingen op Curaçao', *Pedagogische Studiën* 72, 357-374.

Severing, R. & L. Verhoeven (1995). 'Meertalige geletterdheid op Curaçao', *Artikelen van de Tweede Sociolinguïstische Conferentie*, Lunteren, 575-590.

Severing, Ronald (1997). *Geletterdheid en onderwijssucces op Curaçao. Een Longitudinaal onderzoek naar verwerving van Papiamentu en Nederlands*. Tilburg: University Press.

Severing-Halman, Ria (1994). *Vertelvaardig in het Papiaments en Nederlands. De ontwikkeling van cohesie en coherentie in narratieve monologen van Curaçaose kinderen in hun moedertaal en het Nederlands als vreemde taal* Tilburg: KUB: doctoraalscriptie.

<http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=90042>

Teunissen, Frans (Red.) (2013). *Referentiekader Nederlands als vreemde taal in het Caribisch onderwijs*, Frans Teunissen (red.), SPLIKA/CLU.

Yiakoumetti, A. (Ed.) (2012). *Harnessing linguistic variation to improve education. Rethinking Education Vol. 5*. Bern: Peter Lang.

Verhoeven, Ludo Ed. (1994). *Functional Literacy. Theoretical issues and educational implications*. John Benjamins Publishing Company.

Wout, Nilva (1993). *Lesa i komprendé. Een onderzoek naar het leren lezen in twee talen van kinderen op Bonaire*. Tilburg: KUB: doctoraalscriptie. <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=89959>

V VRAGENLIJST

⁴¹Vragen met betrekking tot Quick Scan taalonderwijs op Bonaire (Een concept) Instrument voor het schoolbestuur t.b.v. interne peiling

1 Leraar

PO VO MBO1 FORMA MBO SGB 1-4
Groep Klas

Taal op school Papiamentu

1 In mijn lessen gebruik ik als instructietaal:

Papiamentu	1..2..3..4..5
Nederlands	1..2..3..4..5
Anders	

2 Ik gebruik Papiamentu in mijn les om het Nederlands te ondersteunen 1..2..3..4..5

3 Ik gebruik Nederlands in mijn les om het Papiamentu te ondersteunen 1..2..3..4..5

4 In de lessen Nederlands spreken de leerlingen vaak Papiamentu 1..2..3..4..5

5 In de lessen Papiamentu spreken de leerlingen vaak Nederlands 1..2..3..4..5

6 De taal die ik gebruik in de dagelijkse omgang met de leerlingen is het

Papiamentu	1..2..3..4..5
Nederlands	1..2..3..4..5
Anders	

7 De leerlingen communiceren over het algemeen onderling in het

Papiamentu	1..2..3..4..5
Nederlands	1..2..3..4..5
Anders	

8 De leraren communiceren over het algemeen onderling in het

Papiamentu	1..2..3..4..5
Nederlands	1..2..3..4..5
Anders	

9 De leraren communiceren over het algemeen met de ouders in het

Papiamentu	1..2..3..4..5
Nederlands	1..2..3..4..5
Anders	

⁴¹ Door één van de cijfers op de schaal te omcirkelen geeft u aan in welke mate u het eens bent met de stelling. Voorbeeld: 1.. 2. **3**..4..5; 1=heel weinig; 2=weinig; 3=redelijk; 4=veel; 5=heel veel

10 Ten behoeve van goed meertalig onderwijs op Bonaire zou ik het liefst bij elk educatiegebied in de volgende groepen willen beginnen in de aangegeven taal.

Code	Educatiegebied	Groep	Taal
a1	Aanvankelijk lezen Papiamentu	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned
a2	Aanvankelijk lezen Nederlands	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned
b	Rekenen Wiskunde	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned
c	Mens- en Maatschappij	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned
d	Mens natuur en technologie	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned
e	Culturele en Artistieke Vorming	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned
f	Gezonde levensstijl en Bewegingsonderwijs	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned
g	Sociale-emotionele ontwikkeling	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned
h	Levensbeschouwelijke vorming	1 2 3 4 5 6 7 8	Pap Ned

Voorbeeld:

Een cirkel om de groep betekent dat in dat jaar Papiamentu de instructietaal is bij dat educatiegebied ①②③④ 5 6 7 8

Bij dit voorbeeld is het Papiamentu de instructietaal in groep 1-4 en het Nederlands van groep 5-8

Opmerkingen:

.....

.....

.....

Bevoegdheid en bekwaamheid docenten: Papiamentu

- 11 Er vinden functionerings- en beoordelingsgesprekken plaats binnen uw school. 1..2..3..4..5
- 12 Hierbij wordt ook gebruik gemaakt van de 7 SBL competenties. 1..2..3..4..5
- 13 Van de 7 SBL competenties verdienen deze meer aandacht bij bijscholing. 1..2..3..4..5
- 14 Hierdoor zal de onderwijskwaliteit verbeteren. 1..2..3..4..5
- 15 Leraren moeten begeleiding krijgen op de werkvloer over docentvaardigheden. 1..2..3..4..5
- 16 De begeleiding geschiedt door:
- 17 De begeleiding vindt plaats met de volgende frequentie:
- 18 De vorm van de begeleiding kan plaatsvinden in de vorm van
-lesobservaties in combinatie met werkbegeleidingsgesprekken. 1..2..3..4..5

-video coaching onder begeleiding van de ZC/IB.	1..2..3..4..5
Anders	
19 Er is bij het onderwijzend personeel behoefte aan nascholing binnen onze school.	1..2..3..4..5
20 Nascholing is nodig ter verbetering van het taalonderwijs in het Papiamentu.	1..2..3..4..5
21 Ik wil graag nascholing voor mijn eigen taalvaardigheid Papiamentu:	1..2..3..4..5
-eigen mondelinge vaardigheid Papiamentu.	1..2..3..4..5
-eigen schriftelijke vaardigheid Papiamentu.	1..2..3..4..5
-eigen vaardigheid van de spelling van het Papiamentu.	1..2..3..4..5
-eigen vaardigheid inzake taalbeschouwing Papiamentu.	1..2..3..4..5
Anders	
22 Ik wil graag nascholing voor het onderwijzen van het Papiamentu:	1..2..3..4..5
-didactiek mondelinge taalvaardigheid Papiamentu.	1..2..3..4..5
-didactiek schriftelijke taalvaardigheid Papiamentu.	1..2..3..4..5
-didactiek spelling van het Papiamentu.	1..2..3..4..5
-didactiek taalbeschouwing Papiamentu.	1..2..3..4..5
Anders	
23 Ik wil graag nascholing voor mijn eigen taalvaardigheid Nederlands:	1..2..3..4..5
-eigen mondelinge vaardigheid Nederlands.	1..2..3..4..5
-eigen schriftelijke vaardigheid Nederlands.	1..2..3..4..5
-eigen vaardigheid van de spelling van het Nederlands.	1..2..3..4..5
-eigen vaardigheid inzake taalbeschouwing Nederlands.	1..2..3..4..5
Anders	
24 Ik wil graag nascholing voor het onderwijzen van het Nederlands:	1..2..3..4..5
-didactiek mondelinge taalvaardigheid Nederlands.	1..2..3..4..5
-didactiek schriftelijke taalvaardigheid Nederlands.	1..2..3..4..5
-didactiek spelling van het Nederlands.	1..2..3..4..5
-didactiek taalbeschouwing Nederlands.	1..2..3..4..5
Anders	

Les-en toetsmateriaal:

25 Ik gebruik de volgende taalmethodes voor het vak Papiamentu	
.....	
26 Naast het leerboek heb ik ondersteunend materiaal nodig voor het vak Papiamentu	
Lerarenhandleiding	1..2..3..4..5
Een leerlingenwoordenboek	1..2..3..4..5
Een leerboek spelling	1..2..3..4..5
Een leerboek grammatica	1..2..3..4..5
Een leerboek goed taalgebruik	1..2..3..4..5
Werkboeken	1..2..3..4..5
Toetsen (gestandaardiseerd voor het Papiamentu)	1..2..3..4..5
AVI-materiaal (gestandaardiseerd voor het Papiamentu)	1..2..3..4..5
Leesboeken	1..2..3..4..5
Aanvulling	

27 Ik gebruik de volgende taalmethodes voor het vak Nederlands

.....

28 Naast het leerboek heb ik ondersteunend materiaal nodig voor het vak Nederlands

Lerarenhandleiding	1..2..3..4..5
Een woordenboek	1..2..3..4..5
Een leerboek spelling	1..2..3..4..5
Een leerboek grammatica	1..2..3..4..5
Een leerboek goed taalgebruik	1..2..3..4..5
Werkboeken	1..2..3..4..5
Toetsen	1..2..3..4..5
AVI-materiaal	1..2..3..4..5
Leesboeken	1..2..3..4..5
Aanvulling	

29 De inrichting van het onderwijs moet de taalontwikkeling ondersteunen door

naschoolse opvang	1..2..3..4..5
culturele/kunstzinnige vorming: theater en dansvormen	1..2..3..4..5
activiteiten van Lesa ta Dushi	1..2..3..4..5
Dushi Papiamentu	1..2..3..4..5
Akademia Papiamentu	1..2..3..4..5
Stichting Lezen en schrijven Bonaire	1..2..3..4..5